

EKONOMİK YORUMLAR

12

ARALIK 1994
YIL: 31
30.000 LİRA
•
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5
Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Kemal Kurdaş
Prof. Dr. Dündar Sağlam
Prof. Dr. Orhan Şener

Sermaye Piyasası / 31
Doç. Dr. Mehmet Bolak

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 40

Türkiye'de Teşvikler ve
Teşvik Kollamacılık / 41
Doç. Dr. Coşkun Can Aktan

Ayın Ekonomik Olayları / 59
Dr. Yıldırım Kılış

1994 YILI SONBAHARINDA TÜRK EKONOMİSİNİN
GÖRÜNÜMÜ VE EKONOMİK BUNALIMDAN ÇIKIŞ YOLLARI

yeni bir yaşama taşının
Emlak Bankası'nın
size çok renkli önerileri var...

ATAŞEHİR

MİMAROBA

MAVİŞEHİR

Ayrıcalıklı bir yaşama önem veriyorsanız, Emlak Bankası Konutları'nda yerleşime açılan yeni holümlerde hemen yerinizi alın. Türkiye'nin muhtlı ailelerine siz de katılın.

Doğayla uyumlu çevresi, eksiksiz altyapısı ve sosyal tesisleri, üstün konfora sahip evleriyle tüm Emlak Bankası Konutları şimdi özel indirimlerle uygun vadelerle satışta sunuluyor.

Emlak Bankası'nın İstanbul ATAŞEHİR, BAHÇEŞEHİR, SİNA NOBA, MİMAROBA, Ankara BİLKENT II, KONUTKENT II, ELVANKENT, ETLİK, İzmir MAVİŞEHİR, GAZİEMİR II ve Adana ADANA EVLERİ'nde size sunduğu yeni yaşamı değerlendirin.

BİLKENT II

KONUTKENT II

ELVANKENT

BAHÇEŞEHİR

EMLAK BANKASI
"Daha Uygur Bir Yaşam İçin"

EMLAK BANKASI PAZARLAMA DAİRE BAŞKANLIĞI

İstanbul Pazarlama Müdürlüğü Tel: 0(212) 276 58 34 - 285 19 90, Ankara Pazarlama Müdürlüğü Tel: 0(312) 426 04 86 - 417 52 22 - 437 58 50 / 33 - 34 - 35
İzmir Pazarlama Müdürlüğü Tel: 0(233) 461 90 66 - 336 07 34 - 251 36 64 - 251 36 04, Galleria Show - Room Tel: 0(212) 559 48 72 - 551 44 72 - 343 45 43
Bahçeşehir Hizmet ve İşletme A.Ş. Tel: 0(212) 556 10 41 - 556 17 74 - 556 14 32

Denim
by

ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ TA.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. C. Blok Kat 11 80520 Levent-İstanbul
Tel. (1) 279 83 79 9 Hat Telex: 26749 Orms Tr Fax: (1) 268 30 70

Fabrika P.K. 31 Kayseri Tel. (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362683

Akbank, 21. yüzyıla hazır!

Türk bankacılık sektörünü 21. yüzyıla taşıyan Akbank, "dünyanın 500 büyük bankası" arasındaki yerini her yıl korumaktadır.

Akbank, yurtiçinde 500 şubesi, yurtdışında 9 temsilciliğiyle tam bankacılık hizmeti verir... Londra'da tamamı Türk sermayesiyle gerçekleştirilen ilk Türk bankası olan **Sabancı Bank plc** Akbank tarafından kurulmuştur. Fransa'nın en büyük bankası

Banque Nationale de Paris ve Almanya'nın ikinci büyük bankası **Dresdner Bank A.G.** ile ortak olarak ülkemizde **BNP- Ak- Dresdner Bank**'in kurulmasını yine Akbank sağlamıştır... Türk bankacılığını dünyaya kanıtlayan banka, Akbank olmuştur.

Akbank, Türk ekonomisine yön vermeye devam etmekte, Türkiye'ye en iyiyi sunmaktadır...

AKBANK
Güveninizle Eseri

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay
• Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr.
Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel
• Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt •
Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bur-
sal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Halük Cey-
han • Mehmet Gün Çalık • Özer U. Çiller • Bü-
lend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlülüğü
• Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi
Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Er-
soy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla
Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenay • Doç. Dr.
Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Er-
han Işıl • Prof. Dr. Halük A. Kabaaloğlu • Prof.
Dr. Müb. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu •
Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman •
Prof. Dr. Yıldırım Kılış • Prof. Dr. Tamer Koçel
• Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş •
Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil
• Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu •
Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof.
Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan
Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Er-
tuğrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay •
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy •
Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof.
Dr. Mehmet Şükürü Tekbaş • Osman N. Torun •
Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr.
Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr.
T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ül-
sever • A. Doğan Yalım • Mehmed Tank Yaşa •
Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Basım-Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

İdare Müdürü
MUSTAFA BARIŞ

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi», bu sayı-
sı ile 31'inci yayın yılını tamamlamış bulunmaktadır.
Bir kez daha yineleyelim: Yalnız belirli konu-
ları inceleyen bir yayın organının yaşamını, Türki-
ye ölçülerinde uzunca sayılabilecek bir süre aralık-
sız sürdürebilmesinin bir açıklaması olmalıdır. (i)
Derginiz okurlarından, yazarlarından ve reklam
veren kuruluşlardan sürekli ilgi ve destek görmek-
tedir. (ii) Derginiz, zaman zaman gecikmeli ola-
rak sunulduğu halde; okunan, aranan ve alanında
etkili bir yayın organı olma niteliğini sürdürmüş-
tür. (iii) Derginiz, abonelere posta ile yapılan gön-
denimin yanı sıra, yurdun dört bir yanındaki gazete-
bayilerine de ulaştırılmaktadır.

Sürekli okurlarımızın ve toplu (grup) abonesi
olan kuruluşların 1995 yılında da Dergi'den süre-
gelen ilgilerini esirgemeyeceklerine inanıyoruz.
Bu inançla kendilerine bir kez daha sesleniyoruz:
Lütfen kişisel ve grup abonemenizi bir an önce yenile-
yiniz. Abonelerin süreleri genellikle Aralık ayı
sonunda bitmektedir. Abone yenileme işleminin
gecikmesi, dağıtım çalışmalarımızı olumsuz yön-
de etkilemekte; ayrıca, Dergi'nin gereğinden çok
ya da az sayıda basılmasına yol açmaktadır. İçten-
likle belirtelim ki; beklentilerinize cevap verebil-
mek, zengin içerikli bir yayın hazırlayabilmek, kı-
sacası size daha iyi hizmette bulunabilmek için;
desteğimize ihtiyacımız vardır.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde,
«1994 Yılı Sonbaharında Türk Ekonomisinin Gör-
rünümlü ve Ekonomik Bulunaldan Çıkış Yolları»
ele alınmaktadır. «Açık Oturum»a katılan de-
ğerli konuşmacılarımız, konuyu çok yönlü olarak
tartışmakta ve ilginç önerilerde bulunmaktadır.
Açıklanan görüşlerden anlaşıldığı kadarıyla,
bazı ivedi önlemler alınmadığı takdirde, 1995 yılın-
da Türk ekonomisini ve dolayısıyla ülkemizde ya-
şayanları zor günler beklemektedir. Dergi'de yer
alan diğer yazılarda da, her zaman olduğu gibi, ilgi-
nizi çekeceğini umuyoruz. Bu inançla da aynı
yapmaksızın tümünü okumanızı salık veriyoruz.
Bir kez daha vurgulayalım: Söz konusu yazılan
okumak için ayrıcağınız zamanın boşuna harcama-
mış olduğunu göreceksiniz.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Aralık/1994

	1992	1993	1994		
			Haziran	Temmuz	Ağustos
T. C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	7564.0	7759.0	5647.0	6964.0	7948.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	36838.1	63103.9	91480.3	102177.6	112340.4
T. C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	51528.3	100583.3	126232.7	132115.1	118003.2
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	30983.1	70420.7	93304.9	96741.7	83234.9
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	192987.5	330005.6	451980.6	522913.7	515053.3
Ticaret Kuruluşları Mevduatı	36247.5	56864.2	63155.6	76604.1	80182.9
Tasarruf Mevduatı	90906.0	123429.8	268663.4	314866.2	300591.6
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	12173.6	19345.2	20405.7	25014.0	28986.7
Vadeli Tasarruf Mevduatı	78732.4	104084.6	248257.7	289852.2	271604.9
Mevduat Sertifikası	3708.7	3064.2	3920.6	5399.7	4809.6
Resmî Kuruluş Mevduatı	6612.9	12591.7	26279.5	24701.0	29256.1
Bankalar Mevduatı	20433.0	78407.3	24276.1	32023.8	25708.5
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	35079.4	55648.5	65255.4	69318.9	74503.5
Döviz Tevdiatı	112501.5	214960.2	419344.9	436526.3	483717.4
Toplam Krediler	231532.1	433706.9	533461.7	542478.0	623762.4
Tanım	39221.8	59155.7	63903.2	62718.5	60028.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	22692.4	42417.3	59007.2	67172.4	73431.3
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	5354.00	8817.1	10793.4	11187.1	11759.8
Gayrimenkul	16515.54	33615.3	40616.8	40606.6	40742.3
Denizcilik	66.67	103.1	16.4	16.9	
Turizm	2431.54	3894.4	6050.5	5684.5	6166.9
Diğer İhtisas Kredileri	186.17	236.7	227.8	228.2	222.4
Ticari, Sınai, Sair	145064.1	285467.1	352852.5	354863.8	431410.9
PARA ARZI (milyar TL)	81493.0	132309.0	153093.0	179751.0	
FİYATLAR (DİE Toplam Eşya 1987 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1299.3	2082.2	3861.1	3894.8	4001.1
Tanım (Genel)	1186.6	2083.2	3214.3	3123.5	3131.8
İmalat Sanayii (Genel)	1320.0	2040.5	4014.2	4074.6	4204.9
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	1588.3	2717.2	4377.0	4452.6	4543.1
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	1525.0	2626.3	4094.8	4181.8	4296.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	22871.5	29429.4	10839.3	12446.8	14337.9
Dışsatım (FOB)	14715.4	15349.4	7657.2	9236.2	10753.4
İşçi Dövizleri	3008.0	2919.0	1395.0	1651.0	1895.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımıdır.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

1994 Yılı Sonbaharında Türk Ekonomisinin Görünümü ve Ekonomik Bunalımdan Çıkış Yolları

KATILANLAR:

- Doç. Dr. Seyfettin GÜRSEL
- Kemal KURDAŞ
- Prof. Dr. Orhan ŞENER

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

enflasyon oranı üç haneli rakamlara sıçramıştır; büyüme durmuş, ekonomi şiddetli bir daralma içine girmiştir; türkiye dış borçlanma olanaklarını yitirmiştir; buna karşın dış ticaret açığı azalmakta, kamu açıklarında nispi bir iyileşme görülmektedir

SAĞLAM — Toplantımıza hoş geldiniz. Konumuz, «1994 yılı sonbaharında Türk ekonomisinin görünümü ve ekonomik bunalımdan çıkış yolları.» Görüldüğü üzere konu oldukça geniş bir alanı kapsıyor. Ben giriş için ekonomi ile ilgili son verileri sizlere özetlemekte yarar görüyorum, toplantının bundan sonraki safhalarına ışık

tutar düşüncesiyle. Hepinizin bildiği gibi bir ekonominin performansında en önemli gösterge olan enflasyondan başlayarak söze giriyorum.

Enflasyon çok ilgi çekici bir şekilde uzun yıllardır ilk defa olarak Türkiye'de üç haneli rakamlara sıçramış bulunuyor. Uzun yıllardır % 60 - % 70 arasında sürüp giden enflasyon, 5 Nisan'dan sonra hızlanan bir biçimde % 100'leri aşan düzeylere çıkmış bulunmaktadır. Mesela 1994 yılı Ekim ayı sonu itibariyle Toptan Eşya Fiyatları yıllık % 136, Tüketici Fiyatları ise % 116 oranında artış göstermiş bulunuyor. Kasım ve Aralık aylarında ekonominin gerekli kıldığı bazı zamlar var. Onların da yapılması durumunda, bu yıl % 100'leri aşan bir enflasyon ile noktalamış bulunacağız. Aylık olarak duruma baktığımızda, Nisan ayında hepimizin bildiği hükümetçe alınan önlemler sonucu Toptan Eşya Fiyatları yükselişi % 32.8'dir; Tüketici Fiyatları ise % 24.7 oranında artmıştır. Sonra Ağustos ayna kadar fiyatlarda düşüş trendi görülmüş, bu du-

rum hepimizi umutlandırdıktan sonra, Ekim ayında birden bire fiyatların tekrar hareketlendiğini görüyoruz. Nitekim aylık olarak Tüketici Fiyatları Eylül ayında % 7.2 oranında, Toptan Eşya Fiyatları % 5.4 oranında artıyor. Ekim ayında yapılan bütün tahminlerin aksine fiyat artışları sürmektedir. Bu ayda Toptan Eşya Fiyatları % 6.9, Tüketici Fiyatları % 9.5 oranında artmıştır. İstanbul Ticaret Odası'nın istatistiklerine baktığımızda, tüketici fiyatları artışı Ekim ayı için % 13 düzeyindedir. Yani Türkiye artık hiperenflasyon sürecine girmiş gibi görünmektedir. 1995 yılı için Hükümet'in öngördüğü programda, % 22.5 düzeyinde bir fiyat artışı olacağı şeklinde bir hedef görünmektedir. Bunun da gerçekleşmesinin imkânsız denecek derecede zor olacağı anlaşılmaktadır.

Ekonomi ile ilgili ikinci parametreye geçiyorum. Büyüme hızına baktığımızda, son yıllarda Türk ekonomisinde önemli dalgalanmalar olduğu anlaşılmaktadır. GSMH' da artış hızı 1992'de % 6.4, 1993'de % 7.6 iken, 1994'ün yıl sonu itibarıyla tahmini rakamını veriyorum, Maliye Bakanlığı'nın tahmini, negatif olarak % 3.8'dir. Görüldüğü üzere ekonomi 1994 yılında şiddetli bir daralma içine girmiştir. Özellikle 1994 yılının ikinci çeyreği itibarıyla üretimde şiddetli bir durağanlaşma görüldük ve çıkan rakam hepimizi derinden etkiledi. Biliyorsunuz % 10.3 oranında ekonomide ve üretimde bir daralma oldu. Üçüncü çeyrekte durum değişmedi ve ekonomi % 8.6 oranında küçüldü. Son yapılan tahminlere göre Ocak-Eylül 1994 döneminde ekonomi % 6.1 oranında küçülmüştür. Bu dönemde çamaşır makinesi üretiminde % 40.3, televizyon üretiminde % 26.8, otomobil üretiminde % 40.3, otobüs üretiminde % 49.8'lik azalmalar olmuştur. 1993 yılında Türkiye anormal bir tüketim patlaması yaşadı. Hakkı olmadığı düzeyde tüketti. Çünkü üretimin ve gelirin hakkı kıldığı bir tüketim artışı değildi bu. Dı-

şarıdan borçlandığımız kaynaklara, kredi kartlarına, ithalatın yapay olarak ucuz alınması gibi politikalara dayalı bir tüketim artışı idi. Ekonomide bileşik kaplar yasası geçerlidir. 1993'ün bedelini 1994 yılında ödülüyor. Geçenlerde Aziz Nesin'in katıldığı bir televizyon programı vardı. İzleyebildiniz mi bilmiyorum. O programda Aziz Nesin dedi ki; «Hacca gitmek Türk Müslümanlarının hakkı değildir. Dünyanın en borçlu ülkelerinden birisi olan bir ülkenin insanı Müslümanlık kurallarına göre hacca gidemez.» Onun gibi, yeterli üretim yapmayan bir ülkenin insanı tüketime hak kazanamaz.

Dış ticaretimizle ilgili rakamlar oldukça iyi seyrediyor. İthalat hızlı bir biçimde daralıyor. Tabiatıyla bu üretimdeki düşmeye paralel bir daralma. İthalattaki hızlı düşüş. Nisan ayında % 40, Mayıs'da % 42, Haziran'da % 25, Temmuz'da % 35 oranında gerçekleşiyor. İhracatta ise Haziran'dan sonra olumlu bir artış görüyoruz. Haziran ayında bir evvelki yıla göre % 56.4, Temmuz'da da % 33.6 oranında artış görüyoruz. Ocak-Eylül 1994 rakamlarına baktığımızda, bir önceki yılın aynı dönemi ile kıyasladığımızda, ithalatta % 23 oranında bir daralma, ihracatta % 16'lık bir artış görüyoruz. Tabii bunun sonucunda dış ticaret açığı, 10,5 milyar dolardan 1994 Eylül sonu itibarıyla 3,7 milyar dolara düşmüş bulunuyor. Yani dış ticaret açığında hızlı bir daralma görüyoruz. Bu da tabii ihracatın ithalatı karşılama oranını çok olumlu bir biçimde etkilemiş bulunuyor. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1993'de % 50 iken 1994'de % 76'ya yükselmiş bulunuyor. Tabii bunun sonunda cari işlemler dengesi de ilk defa olarak Nisan, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında 342, 581, 490, 799 milyon dolar fazla veriyor. Cari işlemler dengesi Ocak-Eylül 1994 döneminde 2 milyar 193 milyon dolar fazla vermiş bulunuyor. 1993 yılının eş döneminde ise cari işlemler dengesi 4 milyar 826 milyon dolar açık vermişti. Bu iyileşme-

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Prof. Dr. Orhan Şener (Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi), Kemal Kurdaş (İktisatçı - Maliyeci), Prof. Dr. Dündar Sağlam (İktisatçı) ve Doç. Dr. Seyfettin Gürsel (İktisatçı); «1994 Yılı Sonbaharında Türk Ekonomisinin Görünümü ve Ekonomik Bunalımdan Çıkış Yolları» konulu toplantıda bir arada görüşüyorlar.

ye paralel olarak döviz rezervlerinde de olumlu bir gelişme var. Merkez Bankası döviz rezervi 7 milyar dolara, ulusal döviz rezervimiz ise 18 milyar dolarlık bir düzeye çıkmış bulunuyor.

Kamu açıklarına geçmek istiyorum. Konsolide bütçe açığındaki performans Nisan ayında alınan kararlar sonucunda nispi bir iyileşme gösteriyor. Bunda yeni yürürlüğe sokulan vergilerin etkisi olduğu açık. Ancak, konsolide bütçe açığı Temmuz ayından sonra tekrar bozulmaya başladı. Hükümet'in en son verdiği tahminlere göre, programda 192 trilyon TL olarak öngörülmüş olan konsolide bütçe açığının yıl sonunda 139 trilyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin ediliyor. Bu açıklamalardan sonra bir yorumumu sizlere sunmak istiyorum. Artık Türk Hükümeti 1994 yılında dışarıdan borçlanma olanaklarını büyük ölçüde yitirmiş durumdadır.

KURDAŞ — Aman ne kadar iyi...

SAĞLAM — Türk Hükümeti dış borçlanma olanaklarını yitirmiştir. Üstelik iç borçlanmanın da tavanına gelmiştir. Hükümetin elindeki bu manüvelalar artık etkisiz hale gelmiş görünüyor. Tabii kamu tasarrufunun negatif bakiye verdiği, yani cari bütçenin açık verdiği ve dışarıdan borçlanmanın da imkânsız hale geldiği bir ortamda, Hükümet'in faiz oranlarını düşürecek diye bir iddiasının geçerli olamayacağı da açıkça görülüyor. Yani bu veriler karşısında Hükümet «Ben faiz oranlarını düşüreceğim.» diye baskıcı yöntemlere giderse, bunun sonucunda ani döviz patlamalarına tanık olabiliriz.

Bu açıklamalardan sonra ben sözü size bırakmak istiyorum. Yalnız bir şey daha söyleyeyim. Kanunca Türkiye ekonomisindeki sorun devletten kaynaklanıyor. Bütün mesele kamu açıkları sorunundan çıkıyor. Türk ekonomisi 5 Nisan'da alınan ihracatı uyarıcı kur politikasındaki değişikliklere hemen cevap vermiştir. İhracattaki hızlı artış,

özel sektör imalat sanayiinin böyle bir duyarlılığı olduğunu bize göstermiştir. Aynı şekilde devletin kamu harcamaları bölümünde sağladığı küçük bir iyileşme, ekonominin tüm kesimlerini düzeltici etkiler yaratmıştır. Bu duyarlılık, devletin istikrarlı politikalar yürütmesi halinde ekonominin düzeleceğini göstermesi açısından ümit vericidir.

KURDAŞ — Bir soru sorabilir miyim, Sayın Sağlam? GSMH'nın tamamında 1994 yılı için yaklaşık eksi % 4'lük bir büyüme, yani bir başka deyişle düşme gözleniyor. Ancak, konuya sektörler olarak bakıldığı zaman, sanayide çok daha önemli, çok daha yüksek, çok daha belirgin düşme var zannediyorum.

SAĞLAM — Tarım kesimi 1993'de de negatif bakiye veriyor. 1994'de % 1.8 oranında negatif bir bakiye vereceği tahmin edilmiş. Sanayide Ocak-Eylül döneminde ortalama % 17 oranında daralma olduğu biçiminde bir bilgi var elimizde. Kesin rakamlar için biraz beklemek gerekiyor.

KURDAŞ — Sanayide bence çok büyük düşme olmuştur. Son 10 yılda darbenin ana ağırlığı hep sanayi üzerine olmuştur.

SAĞLAM — Evet. Yılın ikinci üç aylık dönemi sonucunda sanayideki daralma negatif olarak % 10.3 düzeyinde idi, daralma çok şiddetli oldu. Hatırlayacaksınız, o dönemde tekstil kesiminde 600 bin kişi işsiz kaldı. Fakat yılın üçüncü çeyreğinde nispi bir iyileşme görülünce bir iyimserlik havası geldi hepimize.

KURDAŞ — İstanbul Sanayi Odası'nın eski başkanı Sayın Yılmaz Hocaoğlu onu izah etti. Devlet, elindeki önemli KİT'leri, maliyeti ve dolayısıyla zararı ne olursa olsun, üretimi ve ihracatı artırmaya yöneltmiş. Dolayısıyla ihracatta bir artışa kaynak olmuş KİT'ler. Bu nedenle üretimdeki da-

ralma nispeten küçülmüştür. Ancak, bu gelişme finansman açıklarının çok daha büyümesi ve enflasyonun hızlanması pahasına olmuştur. Yani hükümetlerin geçici puanlar toplamak için veya müspet intiba yaratmak için ekonomiyi nasıl maliyetine hiç bakmadan yönettiğine bir örnek olarak bunları söyleyeyim.

SAĞLAM — Efendim, ben böylece ekonomideki temel gelişmelerle ilgili verileri sizlere aktarmış bulunuyorum. Şimdi sizlere söz vermek istiyorum. Türkiye'nin durumunu, krizin bugünkü aşamasında ve mevcut verilerin ışığında nasıl değerlendiriyorsunuz? En önemli sorunlar sizce nelerdir? Konuyu geniş bir perspektiften ele alalım. Buyurun Sayın Şener, sizinle başlayalım.

bizde kamu ekonomisinin amaçları yanlış sınıflandırılmakta ve yanlış uygulanmaktadır; büyüme, enflasyon ve ödemeler bilançosu açıkları batı kamu ekonomilerinde ikincil, kaynakların etkin ve gelirin âdil dağılımı ise birincil amaçlardır; bu amaçlar birlikte yürümediği zaman, türkiye'nin hiçbir sorununu çözme olanağı yoktur

ŞENER — Sayın Sağlam, verdiğiniz açıklayıcı rakamlar, Türk ekonomisinin durumunun sadece bu yıla ait değil, bundan önceki yıllara ve bundan sonraki yıllara sarkacak sorunlardan kaynaklandığını bize gös-

termektedir. Dolayısıyla ben bir kamu ekonomisti olarak konuyu daha farklı bir yaklaşımla ele almak istiyorum. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin kamu ekonomileriyle Türk kamu ekonomisini kıyasladığımızda çok önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Bir kere en önemli fark şurda. Türkiye'de kamu ekonomisinin amaçları yanlış sınıflandırılmış ve yanlış uygulanıyor. Biraz önce belirtilen bazı göstergeler var. Örneğin, dalgalandıran bir büyüme oranı. Dış ödemeler bilançosu genellikle açık veriyor. Ve enflasyon hiçbir zaman kontrol altına alınamıyor. Bunlar Batı kamu ekonomilerinde ikincil amaçlardır. Birincil amaçlar şunlardır: Kaynakların etkin dağılımı, gelirin adil dağılımı. Bu iki amaç birlikte yürümediği zaman, Türkiye'nin bugün içinde yaşadığını gördüğümüz hiçbir sorununu çözme olanağı yoktur. Çünkü kaynaklar etkin dağılmazsa ekonomide verimlilik olmuyor. Gelir adil dağılmazsa, piyasa ekonomisi etkin işlemiyor. Çünkü yeterli satın alma gücü olmayınca firmalar yetersiz mal üretiyor ya da parasız olan kişilere mal üretiyor. Parasız olmayan kişilere mal üretmiyor. İşte Batı ekonomileri öncelikle bunu çözmeye kalkıyorlar. Biz bunu şimdiye kadar gerçekleştiremediğimiz için bu sorunlardan kurtulma olanağımız yok. Dolayısıyla ben Türkiye'deki bu yapısal sorunların devlet bütçesinin yeniden yapılandırılması anlayışı ile çözüme kavuşturulabileceğine inanıyorum. Bugün devlet bütçesini incelediğimiz ve Batı ile karşılaştırdığımız zaman, çarpık bir yapılandırma olduğunu görüyoruz. Bu çarpıklıklar şöyle. Birincisi, Batı'da devlet bütçesinde yer almayan harcamalar Türkiye'de yer almaktadır. İkincisi, Batı'da devlet bütçelerinde yer alan, önem verilen harcamalara Türk devlet bütçesinde önem verilmiyor. İzninizle bunları açmak isterim.

Bir kere Türkiye'de devletin, yani genel idarenin yeniden yapılanması sorunu var. Genel idareci gelişmiş ülkelerle karşı-

laştırdığımız zaman korkunç bir savurganlık olduğunu görüyoruz. Bunu da ilk olarak bakanlıkların sayısı ile ölçüyoruz. Gelişmiş ülkelerin hepsinde ortalama 15 ile 20 arasında değişen bakanlık olduğu halde bizde 35 tane vardır. Bu ne gibi sorun yaratıyor? Her bakanlığa genel müdürlükler, illerde Hükümet'in temsilciliğini yapan birimler ve bunlara bağlı memurlar. Dolayısıyla devletin harcamaları geometrik dizi ile artıyor. Bütün bunlara biz kamu ekonomisinde düplikasyon diyoruz. Yani hizmetlerin tekrarlanması. Bakanlık sayısı çok, genel müdürlük sayısı çok, bağlı müdürlüklerin sayısı çok. Böyle olunca, aynı hizmet birden çok bakanlık, genel müdürlük ya da başka yöneticiler tarafından yerine getiriliyor; ancak, bu uygulamada büyük bir yetki ve sorumsuzluk sorunu ortaya çıkıyor. Yani hiçbir iş tam ve doğru olarak yerine getirilemiyor. İşte bu sorunu çözmek için önce merkezi idarede bir reform yapmamız lazım. Onun da yöntemleri var. İzninizle ayrıntı olduğu için onu daha sonra açıklamaya çalışacağım.

İkincisi, Türk bütçesini incelediğimiz zaman Batı'da olmayan din hizmetlerinin bütçeden finanse edilmesi olgusunu görüyoruz. Batı ülkelerinin hiçbirisinde din hizmetlerine devletin konsolide bütçesinden bir tahsisat ayrılmıyor. Türkiye'de ise, yaptığımız araştırmaya göre, din hizmetleri için ayrılan fonların toplamı, 6 tane bakanlığın fonlarının toplamına eşit oluyor. Örneğin 1992 Yılı Bütçesi'nde 8.4 trilyon TL din hizmetlerine tahsis edilirken; ulaştırma, orman, sanayi, çalışma, turizm ve çevre bakanlıklarına toplam olarak tahsis edilen bütçe 8.6 trilyon TL'dir. Bunun şöyle bir sakıncası var. Din hizmetleri devlet tarafından finanse edildiği için, diğer kamu kuruluşları görevlerini yerine getiremiyorlar. Bütçeleri yetersiz olduğu için. Bu da tabii kamu sektöründe büyük bir verimsizlik nedeni oluyor. Çünkü bu bakanlıkların sun-

dukları hizmetlerin hepsi de hem özel sektör için hem de kamu sektörü için gerekli olan hizmetlerdir.

KURDAŞ — Sayın Şener, konuşmanızın akışını bozmadan araya girebilir miyim? Bu dram laik bir devlette oluyor. Aslında bu bir faciadır. Ve İslâmiyet gibi Tanrı ile kul arasında mutavassıt kabul etmeyen ve o iddiada olan bir dinin çerçevesinde oluyor. Devlet kendine düşmeyen bir hizmet için ve kendi ana prensiplerine çelişir halde 6 üretken bakanlığın toplam ödeneklerinin üstünde bir ödenek ayırıyor. Bu ödenek gittikçe de artıyor. Hatta 5 Nisan kararlarını tartışırken arkadaşlarla, «Bunlar masrafları kısma kararı alıyorlar. Ama bunların yarın sabah yine müftü ve imam-hatip kadroları çıkarırlar.» dedik. Hakikaten de çıkardılar. Bu, Türkiye'nin büyük bir dramıdır. Türkiye'de 72 bin cami olduğunu ve bunların her birine imam-hatip tayin ettiklerini devlet adamları öğünerek söylüyor. Ve din hizmetleriyle ilgili toplam kadronun da 220 bini geçtiği söyleniyor. Bilmem tespit ettiniz mi?

ŞENER — 350 bin civarında Sayın Kurdaş.

KURDAŞ — 350 bin mi dediniz? Olur mu böyle şey!..

SAĞLAM — Benim elimde bütçe gerekçesi var Sayın Kurdaş. 1995 yılı Bütçesi teklifine göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi 12 trilyon 323 milyar TL'dir. Bir kıyaslama yapmak için söyleyeyim. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın bütçesi 12 trilyon TL, Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi Diyanet İşleri Bakanlığı bütçesinin altında olup 11 trilyon TL'dir. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi, birçok bakanlığın bütçesinden daha büyüktür.

KURDAŞ — Yani en büyük 4-5 bütçeden birisi. Eski yıllardan beri durum budur. 1980'lerden beri gelen, hatta 1970'ler-

den beri gelen çok belirgin bir temayül. Türkiye'nin en kıymetli kaynaklarının kendine düşmeyen bir hizmette, alanda israfı manasını taşıyan bir hareket.

ŞENER — Unutmayınız, 1992 yılına ait verdiğim rakam sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesidir. Bunun içerisinde Kuran kursları, imam-hatip liseleri ve ilâhiyat fakültelerinin bütçeleri yoktur. Onlar diğer bütçelerin içinde yer alıyorlar. Kuran kursları vilayet tarafından organize ediliyor, onların bütçesi içerisinde, imam-hatip liseleri Milli Eğitim Bakanlığı, ilahiyat fakülteleri de YÖK bütçesi içerisinde. Dolayısıyla bu, gelişmiş ülkeler yönünden düşündüğümüzde çok önemli bir farklılık. Ama bunun sosyal yansımaları daha da kötü tabii. Bir kere laiklik ilkesi uygulanamıyor. İkincisi, politika dinselleşiyor, eğitim dinselleşiyor, bürokrasi dinselleşiyor. Biz bu olumsuzlukları para ile ölçemeyiz. Dolayısıyla bu olumsuz sosyal maliyetleri de hesaba kattığımız zaman, din hizmetlerinin devlet bütçesinden çıkarılmasının büyük yararı olacağına inanıyorum.

Türkiye'de iki savurganlık örneği göstermiştim. Birisi bakanlık sayıları biri de din hizmetleri idi. Fakat Türkiye'de bir de Batı'da olup da bizde olmayan hizmetler var. Yani olması gereken hizmetler. Gerçi bu hizmetler bütçede var ama, hem yetersiz hem kalitesiz. Şöyle ki, Batı bütçeleri ile Türkiye bütçesini kıyasladığımız zaman, sosyal hizmetlerin Türkiye bütçesindeki payı çok düşük, % 20 dolayında. Buna karşılık gelişmiş ülkelerdeki sosyal hizmetlerin konsolide bütçe içerisindeki payı % 50 ile % 80 arasında değişiyor. Bununla şunu anlatmak istiyorum. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu taşımacılık ve toplu konut hizmetlerine sosyal güvenlik hizmetleri diyoruz. Bu hizmetler Türkiye'de yetersiz ve kalitesiz bir biçimde sunulduğu için sonuçta hem özel sektör verimsiz oluyor hem de kamu

sektörü. Böyle paradoksal bir durumumuz var. Sosyal hizmetlerin bu derece düşmesinin nedeni, Türkiye'de transfer harcamalarının yani ana para ve faiz ödemelerinin, cari harcamaların - demin anlattığım savurganlık nedeniyle - büyük boyutlara ulaşmış olmasıdır. Bu savurganlıkların sonucunda da yatırım harcamaları % 10'lara düşmüştür. Yani hem kamu hem özel sektör için altyapı niteliğinde olan yatırım harcamaları % 10'lara düşünce tabii bu ekonomide verimliliği azaltıyor. Dolayısıyla hem enflasyon, hem dış ödemeler bilançosu açığı, hem de uygun bir gelişme oranının sağlanamaması, bu temel faktörlerle açıklanabilir. İsterseniz ben burada bağlayayım, ilk aşamay. Ondan sonraki kısımda ayrıntılara geçerez.

SAĞLAM — Eğer vurgulamak istediğiniz başka noktalar var ise devam edebiliriz.

ŞENER — İkinci aşamada ben ayrıntılara gireceğim. Ama burada şunu özet olarak söylemek isterim ki, Türkiye'de devlet bütçesi ve devletin yapılanma biçimi o kadar yanlıştır ki, bunun tahmin edemeyeceğiniz kadar büyük ekonomik ve sosyal maliyetleri vardır. Ben ilk aşamadaki konuşmamı izninizle burada kesmek istiyorum.

SAĞLAM — Teşekkür ederim Sayın Şener. Buyurun Sayın Gürsel. Sizin görüşlerinizi alalım.

GÜRSEL — Türkiye'nin ekonomisinin dar boğazda olmasının önemli nedenleri arasında yapısal sorunlar var. Bunları biliyoruz. Bunlara işte kamu sektöründeki KİT dediğimiz firmaların etkisizliğini, verimsizliğini eklemek lazım. Vergi düzeni ile ilgili etkin olmayan sistem hepimizin malumu. Vergiden kaçamayan, ortalama verimliliğin üstünde verimliliğe sahip sektörlerden vergi alıp kayıt dışında kalmayı beceren sektörlerle veriyoruz. Bunun ekonominin genel verimlilik düzeyini düşürdüğünü biliyo-

ruz. Bunları çoğaltabiliriz ama başlıcaları bunlar. Ben konuşmamı daha çok istikrar önlemleri ile makro büyüklükler arasındaki ilişkiler ya da tutarsızlıklar konusunda yoğunlaştırmaya çalışacağım.

5 nisan kararları tipik bir heterodoks istikrar programıdır; büyük bir zamdan sonra fiyatların, büyük bir devalüasyon şokundan sonra da dövizin tutulması amaçlanmıştır; ancak, paralel olarak kamu kesimi açıklarının da kapatılması gerekirdi; uygulamadaki gelişmeler, öngörülen hedeflerin tutturulamayacağını ortaya koymaktadır

Enflasyonda önce bir noktayı hatırlatmak gerekir diye düşünüyorum. Çünkü Sayın Sağlam giriş bölümünde «Hiperenflasyon sürecine girdik.» dedi. Enflasyonun Türkiye'de ilk kez üç haneli rakamlara ulaştığını söyledi. Aslında bu Türkiye'de ilk kez olmuyor, üçüncü kez oluyor. Bunun ilki 1943 yılındadır. Enflasyon % 120 falan civarındadır. Ama o tarihte Türkiye'nin savunma harcamalarının en üst düzeye ulaştığını biliyoruz. Dünya savaşının koşullarını biliyoruz.

KURDAŞ — Burada bir noktaya değinmek istiyorum. Fiyat kontrolleri vardı. Ben onu kitabımda yazmışumdır. Hazım Atfı milli korunma sistemi nedeniyle fiyatları suni olarak düşük tespit edilmiştir. 1943 yılında Behçet Uz Ticaret Bakanı oldu ve fiyatları libere etti, serbest bıraktı. O zaman

fiyatlarda ani bir sıçrama oldu. Aslında o gizli kalmış fiyat artışlarının ortaya çıkışıdır.

GÜRSEL — Sonra bir dengeye tek-rar geldi. Aslında bu Nisan ayında % 100'lerin üstüne çıkan enflasyonu biz bir kez daha yaşadık ve benzer senaryolar çerçevesinde. 1980'de 24 Ocak kararlarının sonucundadır. Orada da Şubat ayı enflasyonu % 132'dir. Hatta Türkiye'nin cumhuriyet döneminde yaşadığı en yüksek yıllık enflasyondur. Şu anda biz henüz daha % 130'a çıkmadık, ama oraya yaklaştık. Gerek 1970-1980 Şubatları gerek 1993-1994 Nisanları arasındaki bu yüksek enflasyonları hiperenflasyonların bir başlangıcı olarak kabul etmek bence pek doğru olmayacak. Çünkü biliyoruz ki bu aylık sıçrama KİT fiyatlarındaki dengeleme ve ekonomide aslında talebi düşürücü bir etki yaratmak için yapılmış bir şok uygulama. Ve dolayısıyla aslında ondan sonraki aylarda enflasyonun süratle düşmesi de bunun bir göstergesi. Ancak, unutmayalım ki 1980'de 24 Ocak'tan sonra mali disiplini daha sıkı sağlanabil-diği için 1983 yılına kadar enflasyon düşen bir trend izledi. Saniyorum % 25 dolaylarına düştü. Aşağı yukarı düşen bir trend izledi. Bu sefer bizi endişelendirmesi gereken, üzerinde durulması gereken nokta, Eylül ve özellikle Ekim ayı enflasyonudur. Bu her iki enflasyon, özellikle Ekim ayı enflasyonu çok yüksek çıktı. Acaba bu yeni bir trendin başlangıcı mıdır? Yoksa şu anda belki çok iyi bilemediğimiz nedenlerden ötürü mü enflasyon bu kadar yüksek çıktı? Devam edecek mi? Bu sorulara doğrusu hemen bir cevap vermek kolay değil.

Ancak, bence 5 Nisan kararlarının çok özet bir değerlendirmesini yapacak olursak, bu tipik bir heterodoks istikrar programı şeklinde karşımıza çıktı. Yani bir taraftan bazı fiyatları tutmak, önce büyük bir zamdan sonra, örneğin KİT fiyatlarını tutmak, dövizi tutmak, büyük bir devalüasyon şokundan sonra. Yani bunlar normal çapa-

lar dediğimiz unsurlar. Bu diğer ülkelerde de uygulanan istikrar programlarının öğeleridir. Ancak, bunların bir anlam taşıyabilmesi için, yani bir şok şeklinde enflasyonu kısa bir sürede düşürüp orada istikrar sağlayabilmek için kamu kesimindeki açıkların da kapatılması gerekiyor. Dolayısıyla bu ikincisinin ne kadar yapılabildiği meselesi çok önemli. Eğer bu yeterince yapılmadıysa, bu birincileri yani nominal çapaları tutmak mümkün değil. Gelirleri 1995'de bu düzeyde tutamazsınız. Çünkü hepimiz biliyoruz ki, özellikle kamu kesiminde, reel gelirler 1994'de önemli ölçüde geriledi. Dövizi tutmanız da mümkün olmayacaktır. KİT zamlarını da yıl sonuna kadar tutabilirsiniz, program olarak. Ondan sonra tutmanız mümkün değil. Çünkü bu sefer mekanizma tersine işler, finansal yönden kamu kesiminin açığını büyültmeye başlıyorsunuz.

Türkiye ekonomisi 1994'ün ikinci çeyreğinde, sosyalist ekonomilerin serbest piyasa ekonomilerine geçişte gözlenen çok büyük bir negatif büyüme yaşadı. Hatta hiperenflasyon sürecinde yaşayan diğer ülkelerde uygulanan istikrar programlarında bile bu ölçüde bir çöküş görülmemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin çok ağır bir bedel ödediği gözüküyor.

SAĞLAM — Ben bir şey eklemek istiyorum, Sayın Gürsel'in sözüne. Ekonomiye yöneten kadrolar 1994 yılının başında ekonomiyi iyi manüpile edebilselerdi, iyi yönetebilselerdi, bu kriz bu kadar şiddetli hissedilmezdi. Daha yumuşak ve tedrici önlemlerle konjonktürel sorun çözülebilirdi. Ekonomik karar merkezlerinin zincirleme olarak yaptığı yanlışlar, içerde ve dışarda etkilerini göstererek ani bir patlamaya yol açtı. Yani Sayın Gürsel'in de söylediği gibi, o dönemde ekonominin yönetiminde tam bir bilgisizlik ve beceriksizlik olduğunu müşahade ediyoruz. Hepiniz hatırlıyorsunuz 1993 Eylül ayından itibaren Hükümet'in uyguladığı düşük faiz politikasını. Ocak 1994 ayın-

da dövize hücum olduğunda önemli bir devalüasyon yapıp faizler yükseltile idi, kriz bu düzeye gelmezdi kanaatindeyim. Merkez Bankası Başkanı ile Hükümet arasındaki uyumsuzluğu, o kritik dönemde Merkez Bankası Başkanı'nın istifasını düşününüz. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Türkiye'de ekonomik kararlar ciddi bir grubun süzgecinden geçmeden alınmaktadır. Bunun sonucunu Türk halkı ağır bir biçimde ödemektedir.

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

GÜRSEL — Şimdi bu işin kamu kesimine bakalım. Orada 5 Nisan'da öngörülen hedeflerin tutmayacağı anlaşılıyor. Bir kere özelleştirmeden beklenen gelir sanıyorum 20 trilyon TL'nin üstünde idi; bu, 1994 kamu kesimi açığının 130 trilyonlarda kalabilmesi için önemli bir rakamdı. Bir kere onun olmayacağı anlaşıldı. İkincisi, Karabük gibi bazı tesisleri özelleştiremezsek kapatırız gibi Başbakan tarafından söylenen sözlerin gerçekleşmeyeceği ortaya çıktı. Ayrıca, bazı vergi yasaları çikartılırken bu ver-

gilerin bir kereye mahsus olarak yürürlüğe sokulduğu ifade edilmesine rağmen, bunlardan bazılarının 1995 yılında da uygulanacağı gayri resmi olarak söylenmeye başlandı. Vergi vermeyen kayıt dışı ekonomi dediğimiz sektörün vergilendirilmesi projesi vardı 5 Nisan paketinde. Ama, o yönde de yeterince bir yol alınmadığı bugün açık olarak görülüyor. Şimdi bunların hepsini bir araya getirdiğimiz zaman bana öyle geliyor ki 1995 yılının başlangıcında kamu kesimi açığını yeterli bir biçimde küçültmek mümkün olmayacak. Bu mümkün olmadığı zaman da karşımıza iki tane sorun çıkıyor. Bir tanesi söylediğim gibi nominal çapaları 1995 yılı için öngörülen enflasyon oranı içinde tutmak mümkün değil. Yani ne vergileri tutmak mümkün, ne döviz tutmak mümkün, ne de KİT fiyatlarını tutmak mümkün.

İkincisi, faizlerle ilgili bir olay. Gene istikrar politikası uygulayan diğer ülkelerin tecrübelerinden biliyoruz ki bu heterodoks şok programları uygulandığı zaman kısa bir süre için yani birkaç ayla ölçülen, maksimum 5-6 aylık bir süre için ekonomide reel faiz hadleri yükseliyor. Bunun çok anlaşılabilir teorik bir nedeni var. Çünkü alınan tedbirler sonucu enflasyon düşerken, enflasyon beklentileri o kadar çabuk kırılmadığı için, borçlanan kesimler, ister devlet olsun ister diğer iktisadi ajanlar olsun, bu hızlı enflasyon düşüşüne ayak uyduramadıklarından, bir süre için nominal faiz hadleri yüksek düzeyde kalıyor, daha yavaş düşüyor. Onun için aradaki makas açıldığından reel faiz hadleri yükseliyor. Buna da baktığınız zaman aslında % 25, % 30'lar civarında olduğu anlaşılıyor. Ama demin de dediğim gibi bu kısa bir süre için böyle oluyor. Çünkü daha uzun sürdüğü takdirde ekonominin boğulma tehlikesi var. O zaman her şeyin tekrar yeni baştan ele alınması lazım. İkincisi de bu enflasyonist beklentilerin kırılması için bu faiz hadlerinin bir yerde böy-

le yüksek bir düzeyde oluşması gerekiyor. Ama kısa süre için.

Şimdi Türkiye'de bunları olağanüstü bir biçimde yaşadık. Çünkü bu üç ay için % 50 net faizli Hazine bonosu dehşet verici bir olaydı. Yani bu Haziran'dan sonra Temmuz, Ağustos, Eylül olarak üç ay için bu bonolar çıkartılmıştır ve bu üç aydaki enflasyon % 9 civarındadır. % 50 net getiri, hesabı gayet basit, yıllık nerden baksanız birleşik faizle % 200'lere varan bir reel faiz haddi demektir. Tabii bu iç borcun bir kısmı için uygulandı. Ondandır da Hazine faizleri düşürmeyi öngördüğü enflasyon düzeylerine göre gene de çok yüksek düzeyde tutmak zorunda kaldı. Yani bir kere Türkiye özellikle de borçlanan kamu kesimi olduğu için, öbür ülkelerde rastlamadığımız ölçüde bir olağanüstü reel faiz ödemekle karşı karşıya kaldı. Şimdi bunun bir kere enflasyon hedefleriyle tutarlı olması mümkün değil. Çünkü devletin zaten bu faiz hadlerini ödeyecek parası yok.

kimi kişiler nakit birikimlerini kısa sürede nasıl ikiye, üçe katladılar? döviz kuruna müdahale edilmese idi, bunun ekonomiye ne gibi hayırlı sonuçları olabilirdi? % 400'e varan faizler verilerek olumlu gelişmeler bilinçli bir şekilde mi engellendi?

KURDAŞ — Sayın Gürsel, siz hiç düşünce akışınızı bozmayın. Ben burada bir eklenti yapmak istiyorum. Bence bu durum aslında söylediğinizden çok daha vahim. Şimdi beni elinde parası olan ve siyasi nü-

fuzu bulunan bir kişi olarak düşünün. Biliyorsunuz 1994 yılı başında büyük bir krizin patlamasını, Hükümet kendi yanlışlarıyla son iki yılda teşvik etti ve şiddetlendirdi. Döviz kuru 1994'deki «Kara Çarşamba»dan sonra devletin rezervlerini kullanarak tuttuk. Farzedin ben o arada elimdeki paranın tamamını dövize yatırdım. Ondandır sonra döviz müteakip üç ayda birden patladı. Bir dolar 40 bin Türk Lirası'na kadar çıktı. Ben o sırada dövizlerimi 40 bin Türk Lirası'ndan sattım. Ondandır sonra devlet eksik olmasın, bizim elimizdeki fazla paraları emmek için, faizi üç ayda net % 50'ye çıkardı. Ben nüfuzum sayesinde elimdeki Türk Liralarını bu % 50 net faize yatırdım. Üç ay sonra % 50 net faizli paramı geri aldım. Devlet eksik olmasın hâlâ döviz baskıda tutuyor. Tanesini 40 bin liradan sattığım dövizi şimdi 34, 35 ve de 36 bin liradan yeniden topladım ve sevdiğim bir memleket transfer ettim. Benim bugünkü reel kazanım % 50 artı enflasyon. Fakat döviz pahalı satıp ucuz almaktan da önemli bir kârım daha var.

GÜRSEL — Bu şekilde dolarınızı ikiye katlamanız mümkün.

KURDAŞ — Binaenaleyh muazzam kâr ettim. Bunu yapanlara teşekkür ediyorum. Fakat benim bir dostum var. Bunu yapanlar için «Allah'ın belâsına uğrasınlar.» diyor. Ekonomide enflasyon muayyen bir yere gelmiş. Döviz kuru muayyen bir yere gelmiş. Hiç müdahale etmeseniz, o zaten makul bir ölçüde düşecek, fakat onun teşviki ile ekonomi ihracata daha umutla yönelecek. İthalattaki birtakım lüzumsuz girişler azalacak. Belki yeni yatırımların başlaması tasavvur edilecek. Veya hiç olmazsa kapasiteyi kullanmak için işçi istihdamı olacak. İşsizlikte bir azalma başlayacak. Yani yüksek düzeydeki döviz kuru ekonominin bütünü için hayırlı sonuçlar verecek. Milli gelir dağılımındaki utanmazlık dercesinde-

ki adaletsizlik de biraz daha azalacak. Böyle bir gelişmeyi, benim dostum eksik olmasın, bana yardım etmek için, % 400 faiz vere-rek önledi.

SAĞLAM — Âdeta bilinçli olarak yapmış gibi.

GÜRSEL — Tabii onun bilinçli olup olmadığını bilmemiz zor. 5 Nisan kararlarındaki mantığın, bu heterodoks istikrar programının birtakım öğeleri Türkiye'de eksik. Bunlara şimdi tekrardan dönmeyeceğim. Olayı bağlayalım. Bir kere bu Eylül-Ekim enflasyonu, bu faiz hadleri meselesi gösteriyor ki, bu enflasyon hedefinde Hükümet'in ısrar etmesi ve bunun için birtakım yapay zorlamalara gitmesi, özellikle faiz hadlerinde ve dövizde, son derece tehlikelidir. İpin ucunun tekrar kaçması demektir.

SAĞLAM — Aynı olayı, geçmişte yaşadık.

GÜRSEL — Tutarlı olabilmesi için, döviz ve faiz hadlerini enflasyon trendine göre yeniden düzenlemesi gerekir. Bunu şu ana kadar neden yapmıyor? Veyahut da yapmaması için en önemli neden nedir? Çünkü bunu yaptığı zaman, 5 Nisan kararlarının da bir yerde iflası olacak. Yani istikrar programının aslında becerilemediğini, yeni bir programla yeni bir atılımla ortaya çıkmak gerektiğini itiraf etmek zorunda kalacak. Çünkü enflasyonist beklentiler kırılmamış, faiz hadleri tekrar % 90'lara % 100'lere çıkacak ve ona uygun bir enflasyon trendi oluşacak. İşte % 120'lerde olmasa bile % 80'lerde, % 90'larda... Şimdi 1995 yılının ilk aylarında ya Hükümet böyle bir şeyi göze alacak, bu da 5 Nisan kararlarının iflası demektir; ya da geçmişte yaptığı- nı tekrar ederek işi zıvanadan çıkaracak.

SAĞLAM — Teşekkürler Sayın Gürsel, Buyurun Sayın Kurdaş, söz sırası sizde.

KURDAŞ — Öncelikle konuşmacı ar-

kadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Yarının kanamakta olduğunu, sadece ufak parçalarını göstererek dahi ne kadar ciddi bir kriz içerisinde olduğumuzu bir kere daha belirttiler. Aslında bu, Türkiye'nin benim kanımca tarihsel talihsizliği. Türkiye 1950 yılından beri ekonomik politikasında son derece vahim hatalarla her 8-10 yılda bir bunalımdan diğer bunalıma geçiyor. Bu seferki eskilerden çok farklı. Çünkü bu, bünyesi tamamen çürümüş bir ekonominin bunalımlarıdır. Son 15 yıl içinde Türkiye'nin ekonomik ve sosyal bünyesi iyice zayıfladı. Bugün Türkiye'nin reel kesimleri bütün yatırım gücünü kaybetmiş, sanayileşmesinin hızı tamamen durmuş, teknolojisi gerilemiş, dış ve iç borçlar büyük rakamlara ulaşmıştır. Devlet artık devlet olma vasıflarını, özellikle mali disiplin, ciddiyet ve haysiyetini yitirmiştir. Kanaatimce Türkiye'deki bu bunalım eski bunalımlardan çok daha vahimdir. Bence teşhisi yanlış koyuyorlar. Üst kademelerde sık sık şöyle söylendiğini duyuyorum: «Efendim, şu önlemleri alır tekrar dış kredibilitemizi geri getirirsek, yeniden borçlanmaya başlarsak, bu krizi atlattırız.» Atlatamazsınız. Belki üstteki dalgalanmaları giderirsiniz, fakat temel sorunları çözemezsiniz. Türk sanayii geri bir sanayi. Gerekli yatırımlarını yapamadı. Türk eğitimi eğitim değil. Türkiye'nin sağlığı, sağlık değil. Hiçbir şeyi doğru dürüst değil. Binaenaleyh bunalımdan çıkamazsınız. Birazdan tartışacağız. Türkiye bu bunalımdan nasıl çıkabilir? Benim kanımca kolay çıkamaz. Türkiye şimdi çok önemli bir kavşaktadır. 40-45 yıldır yaşadığımız düzen, Türk halkına beklediğini veremiyor. Her ne kadar, «Şu kadar yılda şunu şunu yaptık.» deseler de, çeşitli ülkelerle kıyaslandığında gelişme hızında geri kalmış, milli gelir dağılımı vahim, eğitiminde pozisyonunu kaybetmiş, rölatif olarak her şeyinde gerilemiş bir toplum. Ama tabii bütün dünya teknolojik bakımından gelişiyor, bu arada biz de nasibimizi alıyoruz.

Hiçbir şeyi beceremese dahi bir Afrika devleti bile telefona kavuştuğu zaman, büyük bir sıçrama yapmış gibi oluyor. Telefon yani çağın gelişen teknolojisi o devlete muazzam şeyler kazandırıyor.

ekonomi böyle gidemez; ülkeyi yönetenler bunu açık bir şekilde idrak etmelidirler; türkiye'nin bugünkü etnik problemi, ekonomik politikalarında 45 – 50 yıldır yapılan hataların doğal bir faturasıdır; öncelikle devlet reorganize edilmeli, mali disiplin kurulmalıdır

Türkiye böyle gidemez. Bunu Türkiye'yi yönetenlerin çok açık biçimde idrak etmeleri gerekir. Önümüzde çok canlı bir örnek var. Rusya, Marksizm, komünizm gibi insanları ikna gücü olan bir felsefeye dayalı olduğu halde, ekonomik alanda da insan haysiyeti alanında da halkına beklediğini veremedi. Yirminci yüzyılın gerisinde kaldı. Bu yüzden de kendiliğinden dağıldı. Türkiye'yi böyle bir akıbetin beklediğini söylemek bedbinlik değildir. Ve aşırılık da değildir. Türkiye'nin bugünkü etnik problemi, ekonomik politikalarında 45 – 50 yıldır yaptığı hataların doğal bir faturasıdır bence. Türkiye'nin gene ümitsizlik içinde, aklı, bilimi inkâr edip 1300 sene evvelinin devlet anlayışına gitme özlemi içine düşmesi; gene bu ekonomik politikaların Türkiye'ye getirdiği son derece ağır yaralardır, faturalardır, onların eseridir.

Sayın Gürsel'in söylediklerine katılıyorum. Ancak, bırakın artık yapılanları hiç tartışmayalım. 5 Nisan kararlarını falan tartış-

manın bugün artık önemi kalmamıştır. Türkiye meseleye yeniden başlamak zorundadır. Çok ciddi olarak. Tabii çok ciddi deyincede evvela devleti reorganize etmek lazım. Yirminci yüzyılda hiçbir modern devlet mali sistemini böyle disiplinden uzaklaştırıp tam bir çapulculuk ve yağma düzeni durumuna getirmemiştir. Yirminci yüzyıl devletinin ayrıca vasfı mali disiplindir. Hesabuna, kitabına her kuruluşuna kadar hâkim olmaktır. Türkiye'nin son 15 yılda mali disiplini yok oldu. Türkiye mali sistemini ele almak, yeniden bir Maliye Bakanlığı kurmak – bunun adına ne dersiniz deyin – , devletin gelirine hâkim, giderine hâkim, hesabuna, kitabına hâkim, borçlanmasına hâkim bir güç merkezi ortaya çıkarmak zorundayız. Politikacının ekonomi üzerindeki etkilerinin kesinlikle azaltılması gerektiğine kaniim. Şu geçirdiğimiz 50 yıl bize bunu gösteriyor. Başka devletlerde de bu oldu. Adama yetki veriyorsunuz, kur, faiz, fiyat gibi temel mekanizmalarla oyuncak gibi oynuyor; borçlanmayı sonuna kadar istismar ediyor. Şimdiki Hükümet'in de ümidi o. Merhum Turgut Özal borçlandı, biz de borçlanalım. Süleyman Bey Turgut Beyi taklit etti. Ve oransal olarak ondan çok daha fazla borçlandı, iki yıl içinde. İç borçlanmaya olanak verirsiniz, 500 trilyon liraya fırlar.

Dış borçlanmada, iç borçlanmada, bütçe açıklarında, her şeyde devletin yetkilerini bir düzene bağlamak ve kısıtlamak gerektiğine inanıyorum. Mesela hükümetler döviz kuru ile istediği gibi oynamamalıdır. Türkiye'de örneklerini gördük. Faizle oynamamalıdır. Bunu modern devletler tecrübelerden sonra yaptılar. Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçirdiği bize benzer vahim bir dönem vardır. Ama Almanya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi kendini kısıtladı. Ciddi bir Maliye Bakanı, ciddi bir merkez bankası (Bundesbank), her şey bir düzene bağlandı, bu düzene içinde her şeyin hesabı verilebiliyor.

Böyle bir düzen içinde aldıkları sonuç meydana. Yoksa Türkiye'yi çok vahim şeyler bekliyor, benim kanıma. Türkiye'nin şu durumunu dünyanın en güçlü devletine uygulayın. Mesela Almanya'da bizde son 15 yılda olduğu gibi her yıl ortalama % 70 enflasyon olduğunu kabul edin. Almanya'nın dışa ve içe mütemadiyen borçlandığını düşünün. Gelir dağılımının bozulduğunu, teknolojinin geri kaldığını, eğitim sisteminin çöktüğünü, adliyenin adliye olmaktan çıktığını düşünün. Almanya bugünkü üstün konumuna gelebilir miydi? Bu hal ABD'de olsun. Amerika 15 sene % 70 enflasyonla yavaşasın, ABD'de 48 tane müstakil devlet doğar. Türkiye'nin artık bu gaffletten uyanmasını istiyorum.

KEMAL KURDAŞ

Bugün alınacak tedbirlerin ne olduğu da aşağı yukarı ana hatlarıyla bellidir. Bu hükümetler, bu sistem içinde, bu tedbirleri uygulayabilir mi? Bence uygulayamazlar. 45 yıl uygulayamadılar. Ufak geçici dönemler hariç hep böyle oldu. Ne yapmak lazım?

Evvvela çok güçlü bir hükümet kurmak lazım. Politik sistemimizi buna göre yeniden nasıl düzenleyeceğimizi düşünmemiz lazım. «Demokratik düzen içinde...» laflarıyla günümüzü geçiremeyiz. Demokratik düzenin işleyeni var, işlemeyeni var. Akılcı olanı var, akılcı olmayanı var. Bize güçlü bir hükümet, ama o da yetmez. Ekonomik politikayı bilen bir hükümet, bilen de yetmez. Samimi olan bir hükümet, hırsız olmayan bir hükümet lazımdır. Bu hırsızlık, köşeyi dönmek, malı götürmek felsefesiyle sistemi dejenere etmeyecek bir hükümet lazımdır. Bu sistem içinde buna kavuşabilir miyiz? Hayır... Onun için ben 1995'de 1996'da Türkiye'nin 1994'den daha iyi adımlar atabileceğine kani değilim. Atacağı adımlar, gördüğünüz üst düzey, finansal kesimlerde geçici düzenlemeler olur. Fakat reel kesimi kimse canlandırmayı düşünmüyorsa, hiç kimse bunu reform diye sunamaz. Sanayi rantabilitesi yok. Bu şartlar altında ihracata dönük bir fabrika kurulur mu? Ben konuyu burada kesiyorum.

SAĞLAM — Sayın Kurdaş bir nebze bahsetti. Şimdi konuşmanın ikinci aşamasına geçmeden önce elimde bir kitap var. Bu kitap uzun yıllar Almanya'da Hazine Müşaviri olarak görev yapmış Sayın Sabahattin Özsaraç'ın yazdığı «Alman Kalkınmasının Ekonomi Modeli ve Uygulaması» adlı kitaptır. Bu kitap 1945'den sonraki Almanya'nın yaptığı reformlarla parasını nasıl güçlü hale getirdiğini, ihracatını nasıl kısa sürede katladığını anlatıyor. Belgelere ve son derece sağlam kaynaklara dayalı olarak yazılmış bir kitap. Şimdi bu kitapta ilgimi çeken bazı satırları size okumak istiyorum. Çünkü bizi yakından ilgilendiriyor. O dönemde ekonomiden sorumlu Ludwig Erhard bir konuşmasında şunları söylüyor:

«Savaş koşullarının meydana getirdiği büyük işsizliğe rağmen, devlet hiçbir zaman istihdam kaybı ile iç talebin aşırı genişle-

mesine göz yummamıştır. Karşılıksız para basarak yapılan şeyler aldatıcıdır. Fiyat istikrarı ekonomi politikamızın temelini oluşturur. Serbest piyasa ve rekabet düzeni, üretimi arttırma, kalite ve verimliliği yükseltmek açısından planlı ve merkezden yönetimli ekonomi anlayışından üstündür. Para ve fiyat istikrarının korunması devlete verilmiş en önemli görevdir. Her yurttaşın devletten para ve fiyat istikrarının korunmasını talep etme hakkı olmalıdır. Yalnız istikrarlı para politikası bazı kesimlerin sırtından zengin olmalarını engelleyebilir. Bu bakımdan, ekonomistler kendilerini demokratik devletin yaşamında görevli hissetmeli, politikacılar da halkın ekonomik açıdan varoluşunun taşıdığı önemin bilincinde olmalıdır.»

Daha 1950'li yıllarda verimlilik ilkesi ile çelişen sosyal politika önlemleri rekabet düzeni ile bağdaşmaz diyebilmişlerdir. 1948 yılında yaptıkları bir büyük para reformu var. O para reformu ile Hitler döneminden kalma 377 milyar marklık devlet borcunu radikal bir biçimde tasfiye etmişlerdir. Para yasası, bütün eski para mevcutlarının bankalara tevdi ve beyanını zorunlu kılmış, değişimden önce vergi dairesinin inceleme yapmasını gerekli görerek kara paranın değişimden yararlanmasını engellemiştir. Federal Almanya'nın ilk Maliye Bakanı Fritz Schaeffer'in şu sözlerine bakınız: «Biz iç ve dış dünyanın Alman parasına güvenini sarsacak bir şey yapmaya mezun değiliz. Enflasyon ve para reformuyla iki kez halkımızın tasarruflarını gaspettik. Hükümet görevini enflasyon çukuruna da deflasyon çukuruna da düşmeden başarmak zorundadır.» Bu sözler Türk politikacıları için ne kadar öğretici nitelikler taşıyor. Alman ekonomik müccesinin temelinde yatan fikirler bunlar.

KURDAŞ — Anayasalarında çeşitli hükümler de var.

SAĞLAM — Evet. Örneğin Anaya-

sa'nın 110 uncu maddesinde denk bütçe mecburiyeti var.

KURDAŞ — Anayasasına denk bütçe mecburiyeti koymuş. Müstakil bir Merkez Bankası yaratmıştır.

SAĞLAM — Borçlanmaya kesin sınırlar getirmiştir.

KURDAŞ — Maliye Bakanlığı ekonominin istikrar içinde yürümesinden sorumlu tutulmuştur. Siz onun psikolojisini bilemezsiniz. Ben Para Fonu'nda çalışırken, sonradan Bundesbank'ın başına geçmiş adamları tanımışumdur. O adamlar için enflasyon dünyanın en korkunç olayı idi. Ben bir insanın fikren, bir fikirden, bir olaydan bu kadar korktuğunu onlarda görmüşümdür. Biliyorsunuz ABD'de en son yapılan seçimde Cumhuriyetçiler kazandı. Onların içinde önemli bir adam var. Onun bir programı var. Denk bütçeyi constitution'a (anayasaya) koyalım diyor. Ben 1980 yılında, Aralık ayında, yani 12 Eylül'den 3 ay sonra, Evren Paşa ve arkadaşlarına bazı önerilerde bulunmuştum. Yeni yapılacak anayasa da ekonominin istikrar içinde kalmasını sağlayacak bazı göstergeler konmasını, bütçenin bütün fonları ihtiva etmesini mecburiyetinin getirilmesini, bütçenin ve açıklarının GSMH'nın belirli bir oranından fazla olmasını, Merkez Bankası iç varlıklarında bir yıl içinde % 10'dan fazla artış olması halinde bir genel görüşmeye gidilmesini, eğer bu % 10'u geçerse -ki % 6-% 7 enflasyon demektir- seçime gidilmesi gibi mecburiyetleri öneren teklifler yapmıştım. Sonradan birtakım ulema onlara bu tür hükümlerin anayasaya konmasını ekonominin fleksibilesini ortadan kaldıracığını ileri sürmüşlerdi. Flexible, iyi güzel ama, onu uygularsan ekonomiyi bir noktada intihara götürüyorsun. Politikacının eline bu yetkileri vermemek gerekir. Çünkü bu noktada devletin kaderi söz konusudur. Toplumun patlaması söz konusudur.

SAĞLAM — Teşekkürler Sayın Kurdaş. Sayın Şener, siz çıkış yolları olarak neleri düşünüyorsunuz? Tabii bu arada iç borçlar sorununun çözümü konusuna eğilirseniz memnun olurum. Biliyorsunuz bu konuda iki yöntem ileri sürülüyor. Birincisi, kamu borçlarını vergileri artırıp harcamaları kısarak zaman içinde çözmek. Buna tedrici yöntem diyoruz. Diğeri ise, bir defalık sert bir para operasyonu ile soruna çözüm bulmak. Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir? Ben sizi cevaplarınız konusunda fazla kısıtlamak istemiyorum. Buyurun Sayın Şener.

hiçbir hükümet şu andaki sorunları çözemez; para politikası önlemleriyle mevcut ekonomik sorunları çözmek mümkün değildir; türkiye ancak, reel sorunlarını çözümleyerek hedefine ulaşabilir; sektörel sorunların çözümü verimliliği artıracak, kamunun borçlanmaya olan ihtiyacını azaltacaktır

ŞENER — Çok özür dilerim. Ben konuya biraz farklı yaklaşıyorum. Yani Türkiye'de alışlagelen şekilde değil de, hükümetlerin uyguladıkları politikaları irdelemek biçiminde değil de, daha yapısal yönleriyle yaklaşıyorum. Çünkü şuna inanıyorum. Hiçbir hükümet şu andaki sorunları çözemez. Bir kere para politikası önlemleriyle bu sorunların çözümü mümkün değil. Ben bunu bir toplantıda Arjantin'de ve Brezilya'da inceledim. Uluslararası bir toplantıya katılmıştım, Buenos Aires'de. Enflasyonu sifıra indirmişler. Orada bütün meslektaşlarla, es-

naf ile konuştuk. «Memnun musunuz?» diye sorduk. Herkes şikâyetçi. Çünkü bir öğretmenin maaşı 35 dolardı. Bence enflasyonun sifırlanması, dış ödemeler bilançosu açığının giderilmesi Türkiye için çözüm değil. Asıl gerekli olan yapısal, diğer bir deyişle reel çözümler. Bunu da gene Avrupa'da yaptığım bazı araştırmalarla açıklamak istiyorum. Ben hem meraklıyım, hem de seviyorum bu konuları. İsviçre'de bir araştırma yaptım. Orada demiryolu taşımacılığının etkinliğini araştırdım. Şöyle bir gözlemim oldu. Trenleri izledim. Baktım ki bazı ölü saatlerde trenlerle köylerden çocukları topluyorlar, şehire getiriyorlar, şehire okutuyorlar. Dediler ki; «Bizde köyde okul yoktur. Öğretmen için maaş verilmez, doktor maaşı verilmez, hademe maaşı verilmez, bina yapılmaz.» Korkunç bir tasarruf. Ve o tren de köyden şehire boş dönüyor. Boş dönmese bile bir vagon ekliyorsunuz, çocukları ona bindiriyorsunuz. Yani marjinal maliyeti sıfır olan bir taşıma. Peki, bu durumda devlet ne gibi tasarruflar sağlıyor? Eğitim bakanlığı korkunç bir tasarrufta bulunuyor; hocaya maaş ödemiyor, doktor parası, hademe maaşı vermiyor, bina yapıyor. Sonra araştırmaya devam ettim. Baktım istasyonlarda turistler toplanıyor. Bunları trenler alacak mı diye düşündüm. Onu araştırdım. Çözüm çok basit. Trenin arkasına bir iki vagon daha ekliyorlar. Böylece bütün yolcuları açıkta bırakmadan istedikleri yere taşıyorlar. Şimdi bunu ekonomik yönden incelediğimiz zaman, biz buna ekonomide marjinal maliyeti sıfır olan üretim olayı diyoruz. Bu durumda sıfır harcama ile bir hizmet yapıyorsunuz.

Mevcut durumu Almanya'da inceledim. Bütün Avrupa ülkelerinde geçerli olan bu sistem Almanya'da şöyle uygulanıyor. Büyük bir tren istasyonuna gidiyorsunuz. Oradan bir turist kartı alıyorsunuz. O kadar ucuz ki, sembolik bir fiyatı var. Üç haftabğ 200 mark'tı örneğin. 200 mark'a

21 gün Almanya'yı istediğiniz gibi geziyorsunuz. Yani bizdeki mavi kart gibi. Oturdum hesabını yaptım. Eğer ben o turist kartını almasaydım, bu seyahat bana kaç mal olurdu? Hesapladım, tam 6500 mark çıktı. Şimdi niye böyle bir uygulama yapılıyor? 200 mark'ı her turist verebiliyor. Üstelik benim Almanya'da kalma niyetim 2 veya 3 gündü. Fakat bu turist kartının o kadar ucuz olduğunu görünce -ki bu imkân sadece turistlere sağlanıyor- ben üç hafta kaldım. Üç hafta kalınca, otel, lokanta, turistik seyahat acentaları, ne varsa hepsine para ödedim. Trenin maliyetinin sıfırlanması, Alman Hükümeti'ne bu kadar bir gelir sağlıyor. Yani demek istediğim yeni bir örgütlenme ile çok ucuza önemli hizmetler başarılabilir. Türkiye bu tür uygulamalarla çok önemli sorunlarını çözüme kavuşturabilir. Yoksa Arjantin, Brezilya örneklerinde olduğu gibi enflasyonu sıfırlamak, ihracatı arttırmak çözüm olmuyor. Reel sorunları çözmek ana hedefimiz olmalıdır.

SAĞLAM — Makro stabilityı sağladan sektörel sorunlar nasıl çözüme kavuşturulabilir?

ŞENER — Bunlar verimliliği arttırdığı için özel sektörün geliri artırıyor. Sektörel sorunlar çözümlenince, kamunun borçlanmaya olan ihtiyacı azalıyor.

KURDAŞ — Sayın Şener, burada sizin verdiğiniz örnek rantabilityı arttırmak, kaynakları daha verimli kullanmakla ilgili. Ancak, siz makro politikalarınızda keyfi davranıp ölçüyü kaçırsanız, sektörel verimlilik artışının çok üzerinde ekonomiyeye zarar verebilirsiniz. Reel kesimde bazı artışlar sağlanmakla birlikte, makro dengelerde gene dış açıklar veren, gene dışarıya borçlanan, milli gelirin dağılımında gene adaletsizlikleri şiddetlenen pozisyonlara girersiniz. Tabii çok güzel ifade ettiniz. Türkiye'de makro politikalarda son derece itiraz edilebilecek laubalilik olduğu gibi, kaynak kulla-

nımında da çok büyük laubalilik var. Siz demin imam-hatip ve din hizmetleri kesimine değindiniz. Aynı şekilde muhtarların durumu var. Seçim ekonomileri uygulamaları var. Başkaları da var. Harran ovasını sulamak için bir tünel yapıldı. Bu tünel 17 sene de yapılmış. Türkiye buna hiç bakmıyor. Hâlâ bir tanesi bitmemiş. Onu da bay pas yapmışlar. İkinci tünelin bitmesi ile 24 sene de iki tünel yapılmış oluyor. Aslında modern teknolojilerle, Türkiye'de olan teknolojilerle, mesela Kadınhan tünellerinin yapılmasında, barajlarda STFA'nın kullandığı köstebeklerle bu 3 senelik, 4 senelik bir iş tir. 4 senelik bir iş 24 sene de yapılacak, siz bunu büyük tarihi başarı olarak duyuracaksınız. Evet oraya suyun akması önemli olay, çağ atlama ama, bunun bana maliyeti ne? Onu niye ele alıp, tedbirler üzerinde hiç düşünmüyorsun. Aynı şey yüksek öğretimde söz konusu. 15 üniversite var. Bunların kitabını, laboratuvarını sağlayamıyor, öbür yandan 30 tane daha üniversite kuruyor. 30 tane rektör, 30 tane genel sekreter, bu böyle. Peki, nedir bunun maliyeti? Tabii Türkiye ne kaynaklarını kullanmasını biliyor, ne de makro dengelerini tutturmasını biliyor.

ŞENER — Öbür dilerim efendim, bir konuyu daha açıklamakta yarar var. Benim bu anlattıklarım gözlemlere dayanan bulgular. Dünya uygulaması. Ama bunlar teoride de savunuluyor. Benim çevirisini yaptığım ünlü iktisatçı Musgrave'nin «Kamu Maliyesi Teorisi» kitabının birinci cildi bu konuya tahsis edilmiştir. Ünlü maliyeci o kitapta şöyle diyor: «Kaynak ayırımında etkinliği, gelir dağılımında adaleti sağlamadan istikrar politikası sağlanamaz, gerçekleştirilemez.» Bunu da ayrıntılı olarak açıklıyor ve kanıtıyor. Dolayısıyla istikrarın sağlanması, hatta Amerika'da, birçok Avrupa ülkesinde bu istikrarın sağlanması, geri plana atılıyor. Üzerinde fazla durulmuyor. Çünkü, zaten reel anlamda gelir dağılımının iyileştirilme-

siyle, kaynakları etkin kullanmakla istikrar kendiliğinden sağlanıyor. Biz Türkiye'de terisini yapıyoruz. Yani istikrarı sağlamaya çalışıyoruz ama öbürlerini ihmal ediyoruz. Örneğin, bu aşırı borçlanma nedeniyle ne yapıyoruz? Rant ekonomisi yaratıyoruz. Üretici, sanayici ne yapıyor? Üretim yapmıyor, devlet tahvil alıyor. Bunun hesabını yapmışlar, sanayi kesiminin gelirinin % 35'i ranttan kaynaklanıyor. Uzun dönemde ne olacaktır? Özel sektörün üretimini de düşürecekler. Bütün bunlar enflasyonu katmerli bir şekilde arttırmaktadır.

bugünkü vahim sonucu doğuran, makro ekonomik dengelerde yapılan hatalardır; sanayiciler, yaşamlarını sürdürebilmek için, yatırım yapmamak ve ellerine geçen paraları, devletten sağladıkları ucuz kredileri, kısa vadeli finans operasyonlarında kullanarak kendilerine rant yaratma yolunu seçmişlerdir

KURDAŞ — Bu vahim sonucu makro dengelerde yapılan hatalar bu duruma getirdi. Sanayiciyi makro politikalarda yapılan hatalar yıktı. Onun için sanayici, kâr edebilmek için, hiç yatırım yapmamak, eline geçen parayı ve devleti kandırarak sağladığı ucuz krediyi kısa vadeli finans operasyonlarında değerlendirip kendine rant yaratmak yolunu seçti. Parasını üretken yatırımlar yerine rantlarda, repolarda dolaştırmak yolunu buldu. Bulmaya da mecburdu. Kusura bakmayın sözünüzü kesiyorum ama, bakın bu Avrupalılarda, enflasyonun % 3

— % 4 olduğu ekonomilerde üreticilerin % 3-4 arttıracak bir hareket, enflasyonu sıfırlar. Gene enflasyonun % 3 - % 4 olduğu bir ekonomide üstten yapılacak birtakım parasal sıkımlarla da istikrar sağlanabilir. Ama Türkiye'de iş çığırından çıkmış, % 130 enflasyon olan bir ekonomide, başlangıçta mecburen makro dengelemez tesise yöneleceksiniz. Ondan sonra reel kesimde verimliliği artırıcı önlemleri devreye sokmaya çalışacaksınız.

PROF. DR. ORHAN ŞENER

ŞENER — Şimdi efendim, makro dengeler deyince sadece enflasyonu anlamıyoruz. Daha önemli olan istihdam da var. Bu çok ihmal ediliyor. Brezilya'da gördüm. İstihdam ihmal edildiği için orada çocuk suçluların sayısı anormal derecede artıyor. Ve senede 600 tane çocuğu hırsızlık suçundan dolayı polis öldürüyor. Bu enflasyondan daha önemli. Bunlar göz ardı ediliyor. Tabii siz çok güzel değindiniz, bu devletin harcamalarının kontrol edilmesi son derece önemli. Örneğin, Avrupa Topluluğu şim-

diki uygulamaya göre hiçbir üye ülkenin bütçe açığının % 3'ü geçmesini kabul etmiyor. Para değerlerinin korunması yönünden. Tabii Türkiye'de bunlar hiçbir zaman hesaba katılmıyor. Her yönüyle korkunç savurgan bir ekonomi, Bürokrasi daha da savurgan.

Yine bir örnek vereceğim. Ben Friedrich Ebert'de çalıştım iki sene ekonomist olarak. Ankara'ya politikacıları toplayıp bir uzlaşma semineri organize etmek için gittim. Bir gidişimde taksi parası olarak 2500 lira bildirmiştim. Öbür gidişimde 2750 lira bildirmişim. Benim alacağımı 6 ay ödemediler. Önemli bir rakam değil, ama araştırdım. Dediler ki, «Biz sizin verdiğiniz o makbuzları Bonn'a gönderiyoruz. Onlar bütçesel yönden denetliyorlar. Bu 250 lira nereden çıktı? Bütçeye, denetleme ilkelere uymadığı için geciktirdik. Kusura bakmayın.» Sonra ben anlattım, petrol zammı falan var diye. «Onları biz de biliyoruz. Sizin hiçbir kabahatiniz yok. Bizim sistemimiz bu.» dediler. Şimdi bu Türkiye açısından ne kadar ibret verici 250 liranın denetimini yapıyorlar. Dolayısıyla toplantıdan önce belirtmişsiniz, çok güzel bir biçimde. Türkiye'de maliye müfettişleri, hesap uzmanları dünyada en iyi yetişen denetçilerdir. Doktora, master derecelerinde eğitim de görüyorlar, yurt dışında araştırma da yapıyorlar, hepsi de dürüst kişiler. Bunların bürokrat oldukları dönemlerde Türkiye'de enflasyon bu derece değildi. Savurganlık yoktu. Ama bunlar 1980'li yıllarda tasfiye edildi.

KURDAŞ — Biliyorsunuz, Turgut Özal Maliye Teftiş Heyeti'nin feshi için kararname sevketmiştir. Aslında Maliye Bakanlığı onun döneminde fonksiyonlarını yerine getirme bakımından fiilen ortadan kaldırılmıştır.

ŞENER — Dünyada enflasyonu önlemede kullanılan başka bir yöntem de etkin denetimdir. Bu Türkiye'de olmamıştır ve ol-

mamaktadır. Tam tersine denetimden kaçınılmaktadır. Oy maksimizasyonu için. Benim başka bir önerim var, izinizle. Hep harcama yönünde durduk. Bir de vergi yönünde durmak istiyorum. Yine gelişmiş ülkeleri inceledik. Oradaki vergi sistemi ile Türk vergi sistemi benzer gibi gözüküyor. Bu bir aldatmaca. Esasında benzemiyor. Tek bir fark var. O da bugün 15 Avrupa ülkesinde, uygulanan kişisel servet vergisi farkıdır. Bu kişisel servet vergisi uygulanmadığı sürece Türkiye'de hiçbir verginin otokontrolü yapılamaz.

SAĞLAM — Servet Vergisi'nden mi söz ediyorsunuz?

ŞENER — Hayır, servet vergisi daha da farklı. Kişisel servet vergisi'ni serveti olan herkes ödemiyor. Yalnız standartları var. İngiltere'de 200 bin pound, Fransa'da 300 bin frank üzerinde gelir elde eden serveti bu limitlerin üzerinde olan bütün mükellefler -ki bunların sayısı da azdır. - % 1 ile % 2.5 arasında değişen oranda veya % 2 gibi düz oranlı vergiye tabi tutuluyorlar. Bu verginin uygulanması ile hem gelir dağılımı önemli ölçüde düzeliyor, hem de yurt dışına servet kaçırılmaları kontrol ediliyor. Türkiye'de böyle bir vergi olmadığı için, servet denetimi de olmadığı için, hiç kuşkusuz vergi kaçırılması serbest demektir. Dolayısıyla bu 15-20 ülkede uygulanan modern vergilerin Türkiye'ye getirilmesi şarttır. Yapısal sorunları çözülmeyen bir ülke hiçbir zaman enflasyonist sorunlarını çözemez.

Bu konuda bir örnek daha vereceğim. Sayın Kurdaş üzerinde durdu. Türkiye Cumhuriyeti en büyük harcamalarını bütçesinde eğitime ayırıyor. Ama aksine eğitimin kalitesi giderek bozuluyor. Bir paradoks var. Niye böyle oluyor? Çünkü, incelediğimiz zaman, eğitimin bazı dışsallıkları var. Bu dışsallıkları biz realize edemiyoruz. Örneğin produktivite artışı, siyasal istikrarı

sağlayıcı işlevi, sosyal ve kültürel kalkınmaya katkısı, sanayileşme çabasına katkısı, gelir dağılımını düzeltmesi, suç oranını düşürmesi. Bütün bunlar dışsallıklara örnekler. Biz bunların hiçbirisini gerçekleştiremiyoruz. Niye? Produktivite artışında dışsallığı sağlayabilmemiz için, dünya çapında yapılan araştırmalar, Dünya Bankası'nın yaptığı araştırmalar şunu gösteriyor. Üniversite açmakla bunu sağlayamıyoruz. Yapılan araştırmalara göre lise düzeyinde verilen mesleki ve teknik öğretimin kalitesi, produktiviteyi arttırıyor. Yoksa öbürleri fazla arttırmıyor. Dolayısıyla buna ağırlık vermemiz lazım. Ama bir araştırma yapıyoruz Türkiye'de, okur-yazar sayısı artmış ama ortalama öğrenim süresi çok düşük. 3,5 yıl. Dolayısıyla dışsallığı yayamıyoruz. Siyasal istikrarın olabimesi için, yani seçmenlerin bilinçli olarak oyunu kullanabilmesi için yapılan hesaplara göre bir seçmenin en az lise mezunu olması lazım. Boşuna değil bütün Avrupa ülkeleri ve Amerika zorunlu öğrenimi en az 8-10 yıl olarak uyguluyor.

SAĞLAM — Dünyada zorunlu eğitimi 5 yıl olan 5 ülke kaldı. Bunlar arasında Türkiye de var. Onun dışında dünyadaki bütün ülkeler 8 yıldan 12 yıla kadar uzanan bir zorunlu eğitim süresi uyguluyor. Türkiye'de bu konuda atılan adımlar maalesef Meclis'de engellendi. Bu engellemede bütün partiler işbirliği yaptı.

ŞENER — Sonra efendim, mesela sanayileşme çabasını eğitim nasıl destekleyecek? Türkiye'de bunu göremeyiz. Biz Japon örneğini inceledik. Orada bütün ilkökul öğrencilerinin muhakkak bir musiki aletini çalmayı öğrenmesi lazım. Okuldan mezun olabilmesi için. Piyano, flüt, mandolin gibi... Bu sonuçta ne oluyor? Öğrencilerde müziğe karşı bir sevgi ve ilgi başlıyor. Ve piyasaya bir talep yaratıyor. Böyle yoğun bir talep ortamında Sony firması bu şekil-

de geliyor. Talebi karşılamak için öncelikle kalitesiz radyoları üretiyor. Dünyaya açıldığı zaman kaliteyi arttırıyor. Böylece eğitim insanlara hobiler kazandırılarak piyasaya ve sanayie talep yaratıyor.

Örneğin eğitimin bir de kültürel etkisi vardır. Buna «tüketim faydası» diyoruz. Tüketim faydası'ndan şunu anlıyoruz. Örneğin, eğitilen bir kimse ilgi duyduğu bir alanda yerli-yabancı yayınları izleyecek, meraklarını giderecek ve mutlu olacak. Faydası tamamen kendisine ait. Ama bu önemli bir fayda. Bizde bunu da sağlayamıyoruz. Çünkü, bakınız vapurlara, otobüslere, trenlere renkli gazete dışında ciddi yayın okuyan bir kimseyi göremezsiniz. Ama Avrupa'da metrolarda, otobüslerde, her yerde herkesin elinde bir kitap, bir dergi vardır. Dolayısıyla biz saydığımız bu dışsallıkları realize etmeden, gerçekleştirmeden bir yere varamayız.

Afedersiniz, bir de sağlık konusu var. Kısaca sunayım. Bizde tabii sağlık hizmetleri de çok kalitesiz. Hem yetersiz hem kalitesiz. Niçin? Çünkü sağlığın temel bir hak olduğu kabul edilmiyor. İngiliz Anayasası'nda şu yazılı: «Sağlığın ticareti olmaz.» Bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı olmayan kimse, Batı standartlarında sağlıklı sayılmaz. Yani bir kimsenin hasta olmaması, sakat olmaması onun sağlıklı olduğunu göstermez. Ruhsal yönden ve sosyal yönden o kişinin sağlıklı olması lazım. Eğer çevresel faktörler kötü ise, gürültü, pislik, hava kirliliği yaygın ise, bu kişinin sağlığından bahsedemeyiz. Dolayısıyla standartlar da saptanmış. Temel sağlık hizmetleri yeterli düzeyde sunulursa, hem toplumun refahı artıyor, hem de sağlık hizmetlerinin maliyeti düşüyor. Dolayısıyla tedavi maliyetleri de kendiliğinden düşüyor. Biz temel sağlık hizmetlerini yeterli düzeyde sunamadığımız için, tedavi giderlerimiz gereğinden fazla artıyor. Dolayısıyla bunun da standartları

var. Başka bir örnek taşımacılık. Bugün biliyorsunuz Avrupa'da Ankara-İstanbul gibi iki şehir arası trenle 2,5-3,5 saatte alınıyor. Ve uçağa tercih ediliyor. Konforlu, güvenilir ve rahat.

KURDAŞ — O ülkelerde kamu borçları için de bir standart var.

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

SAĞLAM — Yüzde 60. GSMH'nin % 60'ını aşmaması ilkesi Maastricht anlaşmasında var.

KURDAŞ — Yani milletlerarası anlaşmalarda bile politikacı için birtakım çerçeveler, sınırlar getiriliyor.

ŞENER — Şimdi efendim, eğitim kadar önemli olan sağlık. Çünkü sağlıklı olmayan bir işçiden bir verim beklenemez tabii. Ülkeler bu politikayı nasıl etkin bir biçimde uyguluyor? Fransız uygulaması var. Basit ama çok etkin. Ulusal Sağlık ve Araştırma Enstitüsü kurmuşlar. Bu enstitünün görevi bütün vatandaşları bu-

laşıcı hastalıklar konusunda uyaracaktır. Dolayısıyla bu enstitünün verdiği bilgiler gelecekte olası birçok hastalıkların tedavi edilme maliyetlerini minimize ediyor. Yani hastalık ortaya çıkmıyor. İkincisi, ne yapıyorlar? Tabii verem, kanser taramaları yapılıyor. Bütün öğrenciler her sene kontrolden geçiriliyor. Ve bütün bebekler 4 yılda 7 kez çekaptan geçiriliyor. Dünya uygulaması şunu da gösteriyor. Eğer bir anne eğitimi değilse, onun çocuğunun sağlıklı olma olasılığı çok az. Dolayısıyla eğitimin demin anlattığım başka bir dışsallığı da var.

SAĞLAM — Arada bir noktayı da ben ekleyeyim. Şimdi siz daha iyi bileceksiniz Sayın Şener. Birleşmiş Milletler kadınların eğitiminin kalkınmada çok önemli olduğu, erkek eğitiminden daha önemli olduğu konusunda karar aldı. Bu konudaki yatırımlara uluslararası finans kuruluşları öncelik vermeye başladı. Harpten sonra Alman kalkınma mucizesini yaratanların sağ kalan kadınlar olduğu bilinmektedir.

KURDAŞ — Çocuğu o büyütüyor. Sağlığının temellerini o atıyor.

ŞENER — Tabii ilaç savurganlığı büyük boyutlarda. Doktorlar çok sayıda ilaç yazma eğiliminde. Ondan sonra da ülkemizde dengesiz beslenme yaygın. İnsanların % 30 - % 35'i kronik olarak aç sayılmakta. Hayvansal protein alamıyorlar. Bu da insanların düşünme yeteneğini azaltıyor. Bu gibi olumsuz etkileri sayılabilir.

Taşımacılık sektörüne gelince, toplu taşımacılık yok gibi Türkiye'de. Oranı % 5. Yani tren ve vapurla taşımacılık toplam taşımacılık içinde % 5 gibi komik bir oranda. Dolayısıyla bunun alternatif maliyeti o kadar yüksek ki, korkunç bir akaryakıt faturası yükleniyor Türkiye'ye. Bunun dışında trafik kazaları dünyada en fazla.

Çünkü yollarda hep ağır taşıtlar seyahat ediyor. Vakit kaybı, hava kirliliği vb.. Sonra Avrupa'da şunu da hesaplamışlar. Bugün yapılan otoyolun bir kilometresinin maliyeti ile demiryolunun maliyeti aynı. Oysa bizde tersi savunuluyor. «Efendim, demiryolu pahalı, onun için yapmıyoruz.» Tam tersi. Ayrıca, yaptığımız hesaplamalara göre Türkiye'deki demiryolu ağı Avrupa ortalamasının yedide biri düzeyinde. Üstelik demiryolu kalitesi çok düşük, tren sürati çok yavaş ve konforsuz. Sonra gelişmiş ülkelerde çevre kirlenmesini önlemenin bir yolu da taşımacılığın yer altına kaydırılmasıdır.

Frankfurt'da yapılan bir planlamaya göre, birkaç yıl sonra hiçbir taşıt aracı şehir içine giremeyecek. Herkes metroda seyahat etmek zorunda. İsviçre'de başlatılan bir uygulamaya göre, karayollarında ağır taşıtlara artık hiçbir zaman izin yok. Çevre kirliliğini ve trafik kazalarını azaltmak için.

Tabii biz bunların çok gerisindeyiz. Ama ben bunları yapmadan, gerçekleştirmeden hiçbir zaman enflasyon sorununu çözeceğimize inanmıyorum. Dolayısıyla enflasyon sorununun çözümü için birinci çare, Sayın Kurdaş'ın da belirttiği gibi, politik yozlaşma dediğimiz olayın önlenmesi. Bu, şu anda Türkiye'de azami, en üst boyutlara erişmiştir. Bu sadece politik yozlaşmayla sınırlı değildir; bürokrasi de yozlaşmıştır. Dolayısıyla bunların kümülatif etkileri toplumun hem bürokrasiye hem de politikaya olan arzularını, beklentilerini kırmaktadır. Güvenini sarsmaktadır. İşte bu nedenle de bu yapısal önlemleri almadan Türkiye'nin düzlüğe çıkacağına inanmıyorum.

SAĞLAM — Teşekkür ederim Sayın Şener. Buyurun Sayın Gürsel, sizin değerlendirmelerinizi alalım.

aslında türkiye'nin bir siyasal devrime, bir zihniyet değişikliğine ihtiyacı vardır; hükümet döviz kurunu ve faizi yapay olarak düşürme politikasını acilen terk etmelidir; enflasyonun böylece dengeye oturması göze alınmak gerekir; ayrıca, kayıt dışı ekonomi vergi kapsamına alınmalı, özelleştirme gerçekleştirilmelidir

GÜRSEL — Türkiye'nin aslında bir siyasal devrime, bir zihniyet devrimine ihtiyacı var. Ama bu biraz konumuz dışında gibi geliyor. Bir taraftan da hayat devam ediyor. Önümüzde günler var, haftalar var, aylar var. Bu arada Türkiye ekonomisini de dizginlemek ve doğru bir şekilde yönlendirmek giderek zorlaşıyor. Daha büyük facialara yol açabilecek bir zemine oturabiliriz. O bakımdan ben naçizane bir iki şey söylemek istiyorum; makro politikalarla ilgili olarak. Bir kere Hükümet'in 5 Nisan esprisi içinde bu nominal çapaları özellikle döviz kurunu ve faizleri yapay olarak düşürmek politikasını acilen terk etmesi lazım. Çünkü yapısal sorunları çözmeye yoluna girmemiş bir ekonomi, başta özelleştirme, KİT ve vergi düzenini kurmamış bir ülke, diğer sorunlarını çözemez. Eski politikada ısrar edilirse daha büyük facialar yaşanacaktır. Dolayısıyla bence yapılması gereken bu iki oranda serbest bırakmaktır. Hatta döviz kurunda hafif reel devalüasyonu sağlayan güdümlü bir döviz politikası izleyerek, faizleri de serbest bırakarak enflasyonun bu iki para-

metrenin tayin edeceği bir dengeye oturmasını göze almak gerekiyor. Bütün dengele-ri de o enflasyon oranına göre ayarlamak lazım. Ama bu arada mutlaka iki yapısal sorunu çözücü bir yola girilmesi gerekiyor. Bir tanesi özelleştirme kanunu ki dün çıktı. Bu bence büyük bir politik aşama. Ama bunun yetersiz olduğunu hepimiz biliyoruz. Çünkü, bunu nasıl uygulayacaklar?

SAĞLAM — Nasıl ve kim satın alacak? Türkiye'de özel kesimin durumu belli.

GÜRSEL — Ne kadar bir siyasi irade olacak? Ben kimin satın alacağından o kadar endişe duymuyorum. Ben politikacıların uygulamada yeterli iradeyi göstermemelerinden endişe duyuyorum. Keza aynı şekilde kayıt dışı ekonominin vergi kapsamına alınması konusunda yapılacak reformları ne ölçüde başaracaklar, ne ölçüde bu konuda siyasal irade gücü gösterecekler. Buralarda çok büyük soru işaretleri var. Eğer bu iki yapısal sorunun çözüm yoluna girdiği gözükmürse, o zaman enflasyonu hızla aşağı çekme ve beklentileri kırma konusunda alınacak önlemler başarılı sonuçlar verebilir. Aksi takdirde dengesizlikler daha büyük çapta artacaktır. Biliyorsunuz birkaç istikrar paketinden sonra istikrar kazanmış ülkeler var, bir defada kazanmış ülkeler var. Bir de hiç kazanmamış ülkeler var. Ve tabiri caza bağışlayın, yalama olmuş ülkeler var. Bunun en tipik örneği de Brezilya'dır. Çünkü son 12 yılda Brezilya -yanlış hatırlamıyorsam - 3 kez parasal reform yaptı. Hiç biri tutmadı. Şimdi Türkiye bir Brezilya sendromu yaşama tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yapısal sorunlar eğer çözüm yoluna girmemişse, bir iç borç konsolidasyonu yapmaya kalkmak da Türkiye'de başka dengeleri bozabilir. Bunu bir yerde bir süre daha kendi haline bırakmak lazım. O arada o yapısal sorunları çözmek lazım. Ben şahsen tedrici süreçten yanayım. An-

cak, yapısal sorunlar çözülmek yoluna girdi ise, öbür enstrümanları, öbür araçları uygulayabiliriz.

SAĞLAM — Sayın Gürsel, 1995 Yılı Bütçesi ile ilgili olarak yayınlanan Ekonomik Rapor'da Latin Amerika ülkelerindeki enflasyonla ilgili rakamlar var. Arjantin'de 1989 yılı enflasyonu % 3080. 1990'da % 2300, 1991'de % 271, 1992'de % 24, 1993'de % 10.6. Arjantin'de enflasyonda görü- lür bir düzelme var.

ŞENER — Ama Arjantin'in doğal kaynakları çok zengin ve nüfusu da az.

SAĞLAM — Brezilya'daki durum ise şöyle. Enflasyon 1989 yılında % 1319, 1990'da % 2738, 1991'de şok bir düşüş % 413, 1992'de % 991, 1993'de yeniden bir patlama % 2103.

GÜRSEL — Sayın Sağlam, Arjantin'in de öncesi var. Bunlar birkaç kez denediler, tutmadı. Sonuncuyu başardılar. Menem başardı. Çünkü yapısal reformları aynı anda ve sonuç alıcı bir şekilde uyguladılar. Bunu bir defada başarmış bir ülke daha var. Bolivya var. Hiç kimse üzerinde durmadı. Bolivya çok yoksul bir ülkedir, dağlık bir ülkedir, maden dışında bir şeyi yoktur. O da farklı, heterodoks politikaları uygulamamıştır, enflasyonu düşürmeyi tam tipik ortodoks politikalarla başarmıştır. Yani aslında bunun tek yolu da yok. Ama burada bir tane temel şey var. Bu çok önemli. Siz kamu kesimi açığını dengeleyecek bir politikayı ve yapısal reformları eğer uygulamıyorsanız, diğerlerinin hiçbirini para etmez. Onlar ancak bunu tamamlayıcı ve bir an önce ülkeyi en az maliyetle krizden çıkartıcı yolların araçlarıdır.

SAĞLAM — Sayın Gürsel bakanız Meksika'da aşağı yukarı stabilite sağlanmış. Enflasyon oranı 1989'da % 20, 1990'da %

26, 1991'de % 22, 1992'de % 15 ve 1993'de % 9.

ŞENER — Yalnız bu ülkelerin bir özelliği var. Dış borçlarında Amerika çok yardımcı oldu. Bazı borçlarını Amerika ödedi. Türkiye'nin dezavantajları var.

GÜRSEL — Hiç öyle demeyin. Borçların çatır çatır ödedikler. Ödedikleri dış borç miktarı korkunçtur. Meksika'nın da, Arjantin'in de ödediği borç miktarı çok yüksektir.

ŞENER — Onlara bayağı kolaylıklar sağlandı.

GÜRSEL — Bize de kolaylık sağlama-ya hazırlar. Ama karşılarında ciddi bir program görmüyorlar ki.

KURDAŞ — Özelleştirmede borç azaltmayla sonuç aldılar. Yani dış alacakları özelleştirmede devreye soktular. Bir sürü sanayi onların eline geçti.

SAĞLAM — Bir şey daha ekleyeyim. Bakınız Peru da enteresan. 1989'da % 3300, 1990'da % 7481, 1991'de % 409, stabilizeye geçmişler, 1992'de % 73. Pusuda bekleyen bir enflasyon var. Bunun yanında Şili var. Enflasyon % 20 ile % 9 arasında değişiyor. Stabilite var. Venezüella'da stabilize var.

ŞENER — Efendim formül çok basit. Bunu Maliye Bakanlığı'ndaki bir arkadaşımızın çalışmasında gördük. O kadar basit ki. Turgut Özal zamanındaki borçlanma olmasaydı, iç ve dış borçlanma, sonraki borçlanmalar olmasaydı, Türkiye'nin bugün bütün açığı vermesi mümkün değildi.

GÜRSEL — Şimde aslında ben borçlarla da ilgili bir şey söylemek istiyorum. Biz bu borçları biraz abartıyoruz. Bakın bizim dış borç artı iç borcumuzun milli gelire oranı % 80'dir. Bu Belçika'da % 130'dur. İtalya'da % 120'lere varmıştır. Maastricht

% 60 temel oranının çok üzerindedir. Yani % 100'lerin üstünü söyledim. Geri kalanların önemli bir kısmı da % 60'ın üstündedir. Bu baz kritere ne kadar uyabilecekler? O da ayrı bir konu. Bizim borçlanmamızla onların borçlanması arasında çok önemli iki fark var. Birincisi, onların borçları çok uzun vadeli; ikincisi, faiz oranları çok düşük. Türkiye'de kamunun borçlanmasında vadeler çok kısa, reel faizler de inanılmaz derecede yüksek. Neden yüksek? Çünkü yüksek enflasyonda borçlanma yapıyorsunuz. İstikrarlı bir ekonomide devlet borçlanabilir. Tabii onu faydalı bir şekilde de harcamak şartıyla. Yani borcu alıp çarçur etmek şeklinde değil.

Biraz önce Sayın Şener'in söylediği kamu hizmetlerinde etkinlik boyutu tabii çok önemli. Türkiye o konuda da çok geri. Etkin bir şekilde harcarsanız, borçlanabilirsiniz. Ama enflasyonsuz istikrarlı bir ekonomide bunu yapabilirsiniz. İnsanlar ekonomiyeye güven duydukları için size çok uzun vadeli borç verebilirler. Bunlar olmadığı zaman çok kısa vadeli ve çok yüksek faizle borçlanmak durumundasınız. Bu durum mali dengeyi daha da bozucu bir etki yaptı. Yani Turgut Özal iktidara geldiğinde, Türkiye'nin o zaman da iç borcu ve dış borcu vardı. Fakat milli gelir içinde çok küçük bir pay işgal ediyordu. Bu tabii Türkiye için bir potansiyeldi. Türkiye bu potansiyel avantajını iyi kullanamadı.

SAĞLAM — Yalnız Sayın Gürsel, Türkiye'nin borçlanma oranı çok büyük bir hızla yükselmektedir. Yakında rekor borçlanma oranı ile İtalya ve Belçika'yı geçecektir. Durum onu gösteriyor.

KURDAŞ — Ben bir noktayı vurgulamak istiyorum. Eğer ekonominizde istikrar sağlayamıyorsanız, yani bir piyasa ekonomisinin temel ihtiyacı olan istikrarı ekonominize yerleştiremiyorsanız, mekanizmaların işle-

yişine kesinlikle müdahale edilmemelidir. Ne döviz kuruna müdahale edilmemelidir, ne faize, ne fiyatlara, ne ranta, ne de kiralara. Sistemin kendi mantığı içinde işlemesine müsaade edilmemelidir. Yoksa her şey çok daha fazla çığırdan çıkar. Bugün Türkiye'de enflasyonu kontrol edemiyorsunuz. Ama döviz yüksek tavizler vererek düşük tutmaya çalışıyorsunuz. Zaman zaman faizi yapay yollarla gene düşük tutmaya çalışıyorsunuz. Aklınızca kuru faizi düşük tutup mevduatı ve eldeki likit fonları sermaye piyasasına sevk edeceksiniz. Borsa endeksi yükselecek. Tabii bunların hepsi hem bilim dışı, hem de ekonomiye korkunç zarar veren hareketler. Şunu anlamıyorlar ki, % 100 enflasyonda Borsa'nın yapacağı bir fonksiyon yoktur. O zaman orası sadece kumar yeri olur. Bir de elinde birkaç tane hisse senedi olan adamın satışına aracılık yapar. Bugün Borsa'da Türk ekonomisine reel hiçbir katkı yapılmıyor. O alıyor, diğeri veriyor. Orada reel bir kaynak oluşmuyor. Oradan sağlanan kaynakla bir yatırımın yapıldığını sanmıyorum.

SAĞLAM — İzin verirsiniz ben bir noktayı belirterek oturumu kapatmak istiyorum. Bugün gazetenin birisinde gördüm ve çok etkilendim. Japon Itochu Şirketi'nin İstanbul Bölümü Müdürü Takashi Morinaga diyor ki; «Bana Türk işçilerinin hep tembel oldukları söylenmişti. Ancak, ben tam aksi bir durumla karşılaştım. Japon işletmeciliğinde beyaz ve mavi yakalı işçi farklılığı yoktur. İlişkiler karşılıklı ve tek düzlemde gerçekleşir. Oysa Türk işletmelerinde hâlâ hiyerarşik bir yapı var. Bizimle birlikte çalışan Türk işçilerinin inanılmaz derecede çalışkan olduğunu tespit ettik. Bu nedenledir ki İkinci Boğaz Köprüsü inşaatını mukavelle süresinden daha kısa bir zamanda bitirebildik.» Demek ki hamur çok iyi, özü sağlam. Türk halkı bu kadar kötü yönetilmeye layık bir halk değildir.

KURDAŞ — Türk aydını, politikacı toplumu ihanet etmiştir. 50 yıldır da benim izlediğim kadarı ile ihanet edilmektedir.

SAĞLAM — Efendim, bu toplantıya katıldığınız için ve ileri sürdüğünüz değerli görüşleriniz için hepinize teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 24 Kasım 1994 tarihinde yapılmıştır.

banka ve
**ekonomik
yorumlar**
Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş
eski sayıları:

(1 Ocak 1995'den başlayarak)

1990 Yılı Cildi: 300.000 TL
1991 Yılı Cildi: 350.000 TL
1992 Yılı Cildi: 400.000 TL
1993 Yılı Cildi: 450.000 TL
1994 Yılı Cildi: 500.000 TL

(Öğrencilere % 50 indirim)

●
İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

GELENEKSEL GÜVENİ EVRENSEL BOYUTA TAŞIYAN BANKA

 KOÇBANK

Türk insanı artık bir dünya insanı. Koç ürünlerinde yıllardır tanıdığı dünya kalitesini artık bankacılıkta da istiyor. Şimdi Koçbank dünya ölçülerini, dünya kalitesini, kısaca hizmette evrensel boyutu sunuyor. Hizmetlerini geleneksel güvenle pekiştiriyor.

Koçbank güveni, tasarruf sahibine yeni bir ışık tutuyor.

İstanbul Merkez (0-212) 274 77 77 Hacıbaşı (0-212) 232 26 00 Bahariye (0-212) 543 90 74 97 Eminönü (0-212) 513 13 34 Sütlüce (0-216) 411 64 50 Nispetiye
(0-216) 341 31 25 Çarşıbaşı (0-216) 316 31 86 Sakaryapınarı (0-216) 411 15 85 Beşiktaş (0-212) 544 22 13 Kültür Üniversitesi (0-212) 279 36 71 Beyoğlu
(0-212) 612 34 65 Akmerkez (0-216) 391 60 42 Ankara Merkez (0-312) 418 18 04 Çankaya (0-312) 441 52 05 İzmit (0-212) 441 97 51 Bursa (0-224) 224 42 56
Adana (0-222) 359 88 81 Mersin (0-324) 233 15 79 İzmit (0-262) 131 22 01 Antalya (0-242) 247 91 93 Konya (0-236) 612 61 61 Denizli (0-258) 264 29 98

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

Bilançoları Beklerken...

YAZ uykusundan yavaş yavaş uyanan borsa, her sene olduğu gibi yine yıl sonuna doğru hareketli günler yaşamaya başlamıştır. İki aydır «özelleştirme» yasası üzerindeki tartışmalar ve gelişmeler, kamu hisselerine olan talebi canlı tutmaktaydı. Ancak, yasanın kabul edilmesi ve Resmi Gazete'de yayınlanması ile birlikte bu kağıtlara olan ilginin de azaldığı gözlenmiştir. Her zaman olduğu gibi, «Borsada beklentiler satın alınır, gerçekler satılır.» kuralı bir kez daha işlemiş, özelleştirme yasasının çıkacağı varsayımına dayanılarak ulaşılmış olan fiyatlar artık daha fazla yükselmek için dayanak bulamamışlardır. Öte yandan, geçen ayki yazımızda da değinmiş olduğumuz gibi, özelleştirme uzun dönemde olumlu sonuçlar verecek olsa bile, özelleştirilecek kamu kuruluşlarının hisselerinin kısa dönemde prim yapmaları için neden bulunmamaktadır. Hatta çok sayıda hissenin borsada halka arz yoluyla satılacak olmasının, hisse fiyatları üzerinde aşağıya doğru bir baskı oluşturacağını söylemek mümkündür.

Bu söylediklerimize paralel olarak ayın son günlerinde kamu hisselerinde satışların artmasıyla birlikte, yıl sonu bilanço beklentileri yüksek olan özel sektör hisselerine talebin yoğunlaşmaya başladığı gözlenmiştir. Dolayısıyla şu aralar borsada satın alınan beklentiler «bilanço beklentileri»dir. Bu beklentilerin bilançoların da açıklanacağı Şubat ayı ortalarına kadar devam edeceğini beklemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar ülkenin kısa süre içinde ödemek zorunda olduğu döviz borçlarının fazlalığı, döviz fiyatlarında kaçınılmaz bir artışa işaret etse de, ihracat-ithalat oranlarındaki olumlu gelişmeler ve hükümetin kararlı tutumuyla döviz fiyatları durgunluk yaşamaktadır. Faiz oranlarında da çok küçük iniş çıkışlar dışında önemli bir hareket olmaması borsaya avantaj sağlamaktadır. 1995 yılı ve takibeden yıllarda da yapılacak özelleştirmeler sonucunda K.İ.T. açıklarının bütçeye getirdiği yüklerin ve dolayısıyla iç borçlanma ihtiyacının azalacağı, bunun da zincirleme olarak, faiz oranları, enflasyon ve devalüasyon üzerinde olumlu etkiler yaratacağı düşünülürse, uzun dönem için en kârlı yatırım alanının borsa olacağı kuşkusuzdur.

Kasım ayında borsa gerçekten de diğer yatırım alanlarına göre daha yüksek bir performans göstermiş, «30 Kasım 1994, Çarşamba» günü kapanış fiyatları itibarıyla 28.181.04 puana ulaşan İMKB İndeksi «28 Ekim 1994, Cuma» gününe göre % 12.06 oranında artış kaydetmiştir. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de yine «30 Kasım 1994, Çarşamba» günü kapanış fiyatları itibarıyla 74.373.54 puana ulaşmış, geçen aya nazaran % 12.01 oranında, yani İMKB İndeksi'ne paralel bir artış göstermiştir. İndeks kapsamındaki 40 hissenin 36'sinin değeri artıp, 3 hissenin değeri azalırken, aynı fiyatta kalan tek hisse Akçimento olmuştur. Ay içinde küçük çapta değer kaybeden üç hisse, Çimsa (% 4.26), Marshall (% 2.22) ve Güney Bira (% 1.69) şeklinde sıralanırken, % 30'dan fazla değer artışı kaydeden hisseler de Hektaş (% 76.67), Gübre Fabrikaları (% 46.30), Kav (% 42.37), Yapı Kredi Bankası (% 40.21), Teletaş (% 39.47), Çelik Halat (% 38.95), Makina Takım (% 37.70) ve T. İş Bankası B (% 33.33) olmuşlardır. Diğer hisseler arasında da Tuborg (% 9.26) ve Bekoteknik (% 8.64) değer kaybederken, Vestel (% 67.50), Tüpraş (% 64.89), Net Holding (% 54.93), Eczacı İlaç (% 50.82), Transtürk Holding (% 44.64), Finans Finansal Kiralama (% 36.92), Aselsan (% 36.84) ve Doğan Holding (% 36.08) yüksek değer artışlarıyla dikkat çekmişlerdir.

Kasım ayında gerçekleştirilen sermaye artırımları «Tablo 1»de listelenmiştir. Tablodaki şirketlere ilave olarak, rüçhan hakları daha önce kullanılmış olup, bedelsizi üzerinde işlem görmekte olan Pimaş hisselerinin bedelsiz hakları da ay içinde dağıtılmıştır. Sifaş'ın ve Mutlu Akü'nün sermaye artırımlarında da rüçhan hakları kullanılmış olup, hisseler henüz bedelsizi üzerinde olarak işlem görmektedirler. Öte yandan, Turcas'ın sermaye artırımında mevcut ortakların rüçhan hakkı kullanımları tamamen kısıtlanmış olup, bedel karşılığı artırılan hisselerin Türkiye dışındaki hakiki ve hükmi şahıs alıcılara tahsisli olarak ve primli fiyattan satılması kararlaştırılmıştır. Aktif Finans'ta ise, mevcut ortakların rüçhan hakkı kullanımları yine tamamen kısıtlanmış olmakla birlikte, hisselerin halka arzı doğrudan borsada satışa sunma yoluyla gerçekleştirilmiştir.

TABLO 1
Kasım Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Sermaye	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Sermaye
Aktif Fin.	110.000	25.000	22.73	-	-	135.000
Bursa Çim.	61.236	-	-	122.472	200.00	183.708
Finansbank	700.000	300.000	42.86	-	-	1.000.000
Gorbon İşil	1.378	3.589	260.45	1.033	74.96	6.000
İhlas Hol.	77.042	154.083	200.00	462.250	600.00	693.375
Mutlu Akü	75.000	37.500	50.00	112.500	150.00	225.000
Sifaş	150.000	60.000	40.00	40.000	26.67	250.000
Turcas	400.400	60.060	15.00	60.060	15.00	520.520
T. Dış Tic. B.	400.000	540.000	135.00	60.000	15.00	1.000.000
T. Kalkınma B.	2.500.000	2.500.000	100.00	-	-	5.000.000

vellerinin HDTM Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'ne verilmesi gerekiyor.»

«Ancak genelde, basın kuruluşlarının yepyeni firmalar kurarak başvuru yaptıkları dikkat çekiyor. Holdinglere bağlı farklı firmalar kurularak başvurunun yapılması, yeni yatırım olarak teşviklerin yüksek olmasını sağlıyor.»

«Teşvik belgesi'ni alan kuruluşun yararlandığı bazı olanaklar şöyle:

Yüzde yüz yatırım indirimi: Basın kuruluşunun 'nakit para' olarak koyduğu sermaye kadar olan gelirin vergilendirilmemesi.

Yüzde yüz gümrük muafiyeti: Yatırım için gerekli olan makine ve teçhizatın ithalinde gümrük harç ve vergilerinden muaf olmak.

Yüzde otuz faizle kredi kullanımı: Ticari bankaların piyasaya verdikleri kredi yüzde yüzlerin üzerinde olsa bile, basın – yayın kuruluşunun ticari bankalardan aldığı kredinin faizinin yüzde 30 olması sağlanıyor. Bu mekanizmanın işleminde, ticari bankalardan, gerçekte faiz üzerinden alınan kredi ile yüzde 30 oranı arasındaki fark, hükümet tarafından bir fondan karşılanıyor. Yani halktan toplanan vergiler, basın – yayın kuruluşlarının ticari bankalardan aldıkları faizin karşılanması için de kullanılıyor.»

Basına sağlanan bir tür «gizli teşvik» ile ilgili Günaydın gazetesinde yer alan şu haber de ilginç bazı sonuçlar ortaya koyuyor. Günaydın gazetesinde 11 Mart 1993 tarihinde yayınlanan «İthal Kâğıtta Fon Düşürüldü, Ansiklopedici Basına 300 milyarlık kıyak» başlıklı haber şu şekildedir:

«Ansiklopedi veren büyük gazetelere hükümet tarafından yapılan fon 'kıyağı', yaklaşık 100 milyar liranın üstünde, diğer yayınlar da dikkate alındığında 300 milyar liraya varan bir yıllık avantaj getirdi. Devlet kuruluşu SEKA ürettiği kâğıtlara zam üstüne zam yaparken, hükümetin ise ithal gazete kağıdından alınan fon miktarını neredeyse yarı yarıya azaltma ka-

rarı olarak, Sabah, Hürriyet ve Milliyet'e büyük 'kıyak' yapması dikkatleri çekti.»

«Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gazete kâğıdı ithalinden alınan fonu 90 dolardan 50 dolara indirecek kararını önümüzdeki aylarda açıklayacak. Avrupa Topluluğu dış ülkelerinden yapılan ithalatta geçerli olacak 40 dolarlık fon indirimi en çok Sabah, Hürriyet ve Milliyet'e yarıyor. Yüksek fon uygulaması genelde Türkiye'nin ithalat yaptığı Rusya, Romanya, Kanada, Brezilya, Güney Afrika, eski Doğu Avrupa ile İskandinav ülkelerine uygulanıyordu.»

«Üç büyük gazetenin başlattığı 'ansiklopedi savaşı'ndan sonra kâğıt ithalatında da büyük artış kaydedildi. 1991 – 1992 yıllarında 100 bin ton seviyelerindeki ithalat oranı için 1993 hedefi aşağı yukarı 200 bin ton. Yani yüzde 100'lük bir artış var. Ayrıca, üç büyük gazete artan tirajlarını karşılayabilmek için SEKA'nın yıllık 170 bin tonluk üretimini tamamını kapatıyorlar.»

«Hükümet bu fon indirimiyle üç büyük gazete, yalnızca ithal maliyetlerini düşürmekle kalmayıp, SEKA'nın da daha zor zam yapmasını sağlayarak bir başka 'kıyak' daha yaptı.»

«Gazete kâğıdındaki fon indirimi, ithal kâğıt kullanan gazetelerin kâğıt maliyetlerinde de yüzde 6 gibi kayda değer oranda bir düşüş sağlayacak. Maliyet yükü azalan gazetele- rin zamlarını geciktirmesi bekleniyor.»

Medya'nın devletten teşvik elde etme gayretlerine ilişkin olarak ilginç bir olay da Sabah gazetesinin 14 Haziran 1994 tarihli baskısında Alpaslan Türkeş'in anıları içerisinde yer almıştır. Türkeş anılarında; Başbakan Adnan Menderes'in yargılanması sırasında Başbakanlık kasalarının açıldığı ve bu kasada yer alan örtülü ödenek defterinde bazı gazete ve gazetecilere dağıtılan paralar ile ilgili bilgilerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Türkeş'in anlattığına göre; «Bu paraların harcanma yeri-

ni açıklama zorunluluğu yoktu. Başbakan veya görevlendirdiği bir kişi, örtülü ödenekten yapılan harcamaları özel deftere kaydediyordu.» (Sabah, 14 Haziran 1994).

V – Çıkar Grupları, Lobicilik ve Teşvik Kollamacılık

Ülkemizde çıkar ve baskı gruplarının çeşitli yöntemlerle lobicilik yaparak devletten teşvik kollama gayreti içinde olduklarına ilişkin basında sıkça haberler yer almaktadır. Bu bölümde konumuz açısından önemli olan bazı lobicilik ve teşvik kollamacılık olaylarını özetlemeye çalışacağız.

1992 yılı içerisinde Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) arasında karşılıklı suçlamalara varan tartışmalarda basında yer alan şu haberleri yorumsuz aktarmak yararlı olacaktır.

TOBB Başkanı Yalım Erez, yaptığı açıklamalarda TÜSİAD'ı «bir menfaat grubu» olarak nitelemiştir. Erez'in basında yer alan ifadeleri şu şekildedir:

«Bu grup TÜSİAD'dır ve şimdi Ankara'da kamp kuruyor ve hükümete baskı yapmaya hazırlanıyor.» (Sabah, 16 Kasım 1992; Hürriyet, 16.11.1992).

Erez, daha sonra yaptığı bir açıklamada ise kurumlar vergisi istisna tabanının yükseltilmesini içeren tasarruğun ertelenmesi için başta TÜSİAD olmak üzere Ankara'da kulis yapanlar olduğunu belirtmiştir. Erez'in basında yer alan açıklamaları şöyledir:

«İçlerinde benim üyelerimin de bulundu-

ğu bir grup vergi vermemek için direnç gösteriyor... Şimdi Ankara'ya kamp kurarak istisna tabanının aynı kalmasını sağlamaya çalışıyorlar.» (Sabah, 17 Kasım 1992).

Devletten lobicilik yaparak çıkar sağlama faaliyetlerinde «gezginci» ve «kanun simsarı» adı verilen kişiler de önemli rol oynamaktadır. Basına da yansıyan bazı haberlerde politikacılar, bürokratlar, gazeteciler, öğretim üyeleri gibi bazı önemli makam ve mevkie sahip kişiler çıkar grupları adına lobicilik yapabiliyor.

1994 yılı içerisinde karşılıksız repo yaptığı gerekçesi ile zor duruma düşen AOG Türkinvest'in sahibi Nasrullah Ayan'ın gazeteci ve TV yorumcusu Meriç Köyatası'nı şirketin Yönetim Kurulu üyesi olarak atamasının altında Ankara'da devlet desteği sağlama niyetinin yattığı gazete haberlerinde yer almıştır. Bir gazetede çıkan şu haber konumuza bir örnek teşkil etmektedir:

«Gazetecilik ve TV yorumculuğu süresince Ankara'da yüksek mevki sahipleriyle kurduğu iyi ilişkileri sayesinde Meriç Köyatası'nın AOG'nin ne kadar sağlam, kârlı, borsa ve ekonomi için yararlı şirket olduğunu anlatacağı ve devlet desteği sağlayabileceği iddia ediliyor.» (Sabah, 29.4.1994).

Özel çıkar ve baskı gruplarının lobicilik faaliyetleri ile ilgili olarak ülkemizin ünlü tiyatro sanatçılarından Levent Kırca'nın Reuters Ajansı'na yaptığı şu esprili açıklamalar da önemli mesajlar vermektedir:

«Bu ülkede vergi yasasının çok iyi çıkmasına olanak yok. Vergi yasasının fakir fukaralarının yararına çıkmasına olanak yok. Çünkü bu ülkede hükümetler nasıl kuruluyor, hükümetleri kimler destekliyor; sermaye çevresinin

TBMM'deki ağırlığının ne olduğunu biliyorsunuz. Bunun dışında birşeylerden bahsetmek artistik patinaj olur. Şöyle yapacağız, böyle yapacağız ile olmaz. Yani büyük holdinglerin, büyük şirketlerin aleyhine vergi yasaları oluşturulup çıkartılamaz.»

Ülkemizde her hükümet değişikliği ile vergi reformu ya da vergi ile ilgili yeni düzenlemeler gündeme geldiğinde çıkar ve baskı gruplarının lobicilik faaliyetleri de artmaktadır. «Vergi reformu yapacağım» sözünü veren partiler liş başına geldiklerinde maalesef bunda pek başarılı olamamaktadırlar.

1993 yılı içerisinde vergi reformu hazırlık çalışmaları ile ilgili olarak basında yer alan bazı ilginç lobicilik faaliyetlerini kısa başlıklarla özetlemek yararlı olacaktır.

28.12.1993 tarihli Hürriyet gazetesinde birinci sayfada «Vergi, Zenginin Dediği Gibi Oldu» başlıklı haberde şu bilgilere yer verildi:

«Vergi adaleti yine başka bahara kaldı. Vergi yasası, Meclis'te kuşa çevrildi, Holdinglerin canını yakan maddeler teker teker ayıklandı. Büyük şirketlerin trilyonluk vergilerinden vazgeçildi. Büyük holdingler, en büyük kavgayı istisnaların azaltılmasına karşı çıkararak verdiler. Sonuçta, mevcut yatırımlara vergi istisnası konuldu, dış müteahhlik kazançlarının vergilenmesi üç yıl ertelendi.»

«Hükümet, sözde faiz gelirin ek vergi koyacaktı. Bu ek vergi, bankaların ve büyük şirketlerin isteği ile 1997 yılına kadar ertelendi. Üstelik faizden kesilen yüzde 10'luk stopaj yarıya indirildi.»

SONUÇ

Bu araştırmada ülkemizdeki teşvik sistemi ve uygulamaları kısaca ele alınmış, daha sonra da teşvik kollama-

cılık faaliyetleri ile ilgili olarak bazı örnekler sunulmuştur. Şüphesiz bu araştırmanın amacı teşvik sistemini tamamen kötülemek değildir. Amacımız teşvik sisteminin kötüye kullanılabilmesini ortaya koymak ve iyi bir teşvik sistemi için önceden ilkelerin benimsenmesinin önemini vurgulamaktır. Ülkemizde özellikle 1980 sonrasında teşvik sistemi önemli ölçüde kötüye kullanılmış ve teşvik kollamacılık faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Ülkemizde en kısa zamanda teşvik mevzuatının yeniden düzenlenmesi gereklidir.

KAYNAKLAR

ÇARIKÇI, Emin; «Türkiye'de İhracatı Teşvik Politikası Uygulamaları ve Sonuçları», Dış Ticarette Durum Dergisi, Ocak 1991, s. 23 - 32.

ÇETİN, Bilal; «Soygun - Hayali İhracatın Boyutları», Ankara, Bilgi Yayınevi, 3. b., 1988.

ESİN, Arif; «Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri», İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Haziran 1991, s. 31 - 35.

KARAKOYUNCU, Erdoğan; «Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Teşvikler ve Etkinliği», İstanbul, YASED Yayını, 1985.

TOBB; «Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği», Ankara, 1990.

TOGAN, Sübidey; «1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu», Ankara, 1993.

URAS, T. Güngör; «Ekonomide Özel'li Yıllar 1980 - 1990», İstanbul, AFA Yayınları, 1993.

YÖRÜK, Sedat; «Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri», Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Özel Sayı, 1993, s. 87 - 104.

TURGUT, Hulûsi; «Türkeş'in Anıları, Fırtınalı Yıllar», Sabah Gazetesi (Dizi), 14.6.1994, s. 15.

TABLO 1
1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca Üretim ve Yatırım Teşvikleri

A. Yatırım Aşamasındaki Teşvikler

1. Gümrük muafiyeti (Yatırım malları ithalinde)
2. Düşük faizli iç ve dış yatırım kredisi
3. Çeşitli vergi, resim ve harçlarda istisna
4. Kaynak kullanımı destekleme primi
5. Dahilinden tedarik edilen yatırım malları üzerinden imalatçılarına "Teşvik Primi"
6. Bina inşaat harcı istisnası
7. Katma Değer Vergisi ertelenmesi (İstisna)
8. Döviz tahsisi
9. Finansal kiralama (Leasing)
10. Diğer teşvikler

B. İşletme Aşamasındaki Teşvikler

1. Yatırım indirimi istisnası
2. Finansman fonu istisnası
3. Düşük faizli kredi
4. Emlak Vergisi muafiyeti
5. Hızlandırılmış amortisman ve yeniden değerlendirme
6. Kullanılmış tesis ithali
7. İhracat taahhütlü orta ve uzun vadeli kredilerde vergi, resim harç istisnası

C. Hem Yatırım Hem de İşletme Aşamasında Uygulanan Teşvikler ile Özel Alanlara Teşvikler

1. Devletçe arazi tahsisi ve altyapı yatırımlarının üstlenilmesi (Turizm yatırımları)
2. Özel önem taşıyan sektörler ile kalkınmada öncelikli yörelerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim
3. Konut inşaatı ile kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda vergi, resim ve harç istisnası ve muafılığı
4. Ayni ve nakdi dış kredi kullanma imkânı
5. Turizm, ziraat ile ilgili yatırımlarda devlete ait fonlardan (Turizm Geliştirme Fonu) veya ihtisas bankasından düşük faizli kredi
6. Rıhtım resmi muafiyeti (8.6.1985 tarih ve 85/9569 sayılı Kararname gereğince)

TABLO 2
1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca İhracat Teşvikleri

A. Doğrudan Parasal Teşvikler

1. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
2. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
3. İhracatta Vergi İadesi (1.1.1989'da uygulamadan kaldırıldı)

B. Finansal Teşvikler

1. Vergi ve Fon İstisna ve Muafiyetleri
  - 1.1. Gümrük muafiyetli ithalat için döviz tahsisi
  - 1.2. Geçici kabul rejimi ile mal ithali
  - 1.3. İhracat sayılan satış ve tesisler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler
  - 1.4. Konut fonu muafiyeti
  - 1.5. Kurumlar Vergisi istisnası
  - 1.6. KDV istisnası
  - 1.7. İhracat karşılığı dövizlerden mahsup
2. Türk Eximbank Kredileri ve Sigorta Programları
  - 2.1. Eximbank Kredileri
    - 2.1.1. Alıcı kredisi (ülke bazında)
    - 2.1.2. Satıcı kredisi (sevk öncesi dış yatırım kredisi)
    - 2.1.3. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri için reeskont kredisi
  - 2.2. Eximbank sigorta programları
    - 2.2.1. Kısa ve orta vadeli ihracat kredi sigortası
    - 2.2.2. Spesifik ihracat kredi sigortası
    - 2.2.3. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri kredi sigortası
  - 2.3. Eximbank garanti programları
3. Merkez Bankası Kaynaklı İhracat Kredileri
  - 3.1. İhracata Hazırlık Kredisi
  - 3.2. Tütün İhracatçılarına Verilen Krediler
  - 3.3. İhracat Reeskont Kredisi
  - 3.4. Belgeli İhracat Kredisi
  - 3.5. Vesaik Mukabili Kredi
  - 3.6. Belgesiz İhracat Kredisi
4. İhracatı Teşvik Fonu Kredisi
5. Prefinansman
6. Enerji İndirimi ve Muafiyeti

C. İhracata İlişkin Diğer Yasal ve Kurumsal Teşvikler

1. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
2. İGEME
3. Kur Politikaları
4. Serbest Bölgeler
5. Uluslararası Sergi ve Fuarlara Katılım İndirimleri
6. ABD'ye Yönelik İhracatta Navlun İndirimi
7. Uzak Yol Navlun Primi

TABLO 3
Özel Sektörün Teşvik Edilmesini Arzuladığı Yatırım Alanları

Yatırım Alanı Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Dış pazarlarda rekabet olan yatırım	73	91	78	85	151	88
2. Üretim girdileri büyük ölçüde Türkiye'den temin edilebilecek yatırım	64	80	65	71	129	75
3. Yeni teknoloji üretecek yatırım	53	66	58	63	111	65
4. Çevre kirliliğini en aza indirebilecek yatırım	34	43	58	63	92	53
5. Üretimin en az belli bir kısmı ihracat şartına bağlı yatırım	41	51	34	37	75	44
6. Yabancı sermaye işbirliği ile yapılacak yatırım	33	41	240	43	73	42
7. Emek yoğun yatırım	24	20	34	37	58	34
8. TSE standartlarına uygun üretim yapacak yatırım	16	20	36	39	52	30
9. Organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırım	12	15	12	13	24	14
10. Ürünleri iç pazarlarda satılacak yatırım	12	15	12	13	24	14
11. Sermaye yoğun yatırım	12	15	11	12	23	13
12. Yabancı sermaye işbirliği ile yapılacak yurtdışı yatırım	9	11	8	9	17	10
13. Diğer tür yatırımlar	10	14	7	7	17	10
TOPLAM	400		469		869	

*N= 80, **N= 92, ***N= 172; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı; **** 13 seçenektan 5'inin tercih edilmesi istenmiş; 500 büyük firmanın tamamı, 100 ve fazla işçi istihdam eden firmaların ise tamamına yakın bir kısmı bu doğrultuda seçim yapmıştr.

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 4
Özel Sektörün Verilmesini İsteddiği Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Orta vadeli (3-6 yıl) veya düşük faizli yatırım kredisi	66	83	72	77	138	79
2. Dış pazarlarda dünya fiyatları ile rekabet edecek ölçüde girdi ithalatında gümrük fon indirimi	58	73	68	72	126	72
3. Üretime geçme aşamasında teşvik belgesi aranmaksızın ucuz işletme kredisi	44	55	57	61	101	58
4. Enerjide indirimli fiyat uygulaması	48	60	48	51	96	55
5. Kuruluş yeri, elekt., su ve yol gibi altyapı ihtiyaçları için düşük faizli yatırım kredisi	28	35	44	47	72	41
6. Bugünkü oranlardan daha yüksek kaynak kullanımı destek primi	33	41	29	31	62	36
7. Bugünkü oranlardan daha yüksek yatırım indirimi	33	41	33	24	56	32
8. Yabancı sermaye işbirliği ile yatırım indirimi	25	31	30	32	55	32
9. Ürünleri dış pazarlarda tanıtmaya desteği	12	15	34	36	46	26
10. İç ve dış pazarlar hakkında bilgi sağlama desteği	16	20	26	28	42	24
11. Uygun şartlarla iç ve dış pazar araştırma kredisi	12	15	24	26	36	21
12. Yabancı sermaye işbirliği ile yurt dışı yatırım kredisi	5	6	5	5	10	6
13. Diğer tür teşvikler	4	5	5	5	9	5
TOPLAM	385		465		850	

*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı; **** 13 seçenektan 5'inin tercih edilmesi istenmiş ve firmaların tamamına yakın bir kısmı bu doğrultuda seçim yapmıştır.

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 5
Kalkınmada Öncelikli Yörelere İçin İstenen Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. İş görenlerin kendileri ve aile fertleri için gerekli sosyal ve kültürel ortamın hazırlanması	53	66	51	54	104	60
2. Nitelikli eleman, vergi, muafiyeti tanınacak kalifiye işgücü temininde kolaylık sağlanması	45	56	52	55	97	56
3. Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 100 ve ikinci dereceli yörelere için % 50 yatırım indirimi	45	56	49	52	94	54
4. Altyapı, pazar, hammadde, taşıma gibi temel ihtiyaçların karşılanması	43	54	45	48	88	51
5. Elektrik, kömür, fuel - oil gibi temel mallarda indirimli fiyat uygulaması	41	51	36	38	77	44
6. Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 75 ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 50 kaynak kullanımı destekleme primi	27	34	22	23	49	
7. Diğer faktörler	5	6	5	5	10	6
TOPLAM	259		260		519	
*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı.						
Kaynak: TOBB, 1990.						

◆ Biz rant kollama hakkında daha fazlasını bilmek zorundayız. Eğer yapabilirsek, umarız ki bu katkılar toplumumuzdaki rant kollama fırsatlarının artmasından çok azaltılmasına yönelik anayasal yeniliklere doğru kamu düşüncesini değiştirebilecektir.

James M. Buchanan

TABLO 6
Maddi Olmayan Teşviklere İlişkin Düşünceler

Önemli midir?	500 Büyük		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	66	83	70	76	136	78
Hayır	14	17	22	24	36	22
TOPLAM	80	100	92	100	172	100

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 7
Arzu Edilen Maddi Olmayan Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Uzun dönemli ekonomik politik kararlar	69	86	64	68	133	76
2. Siyasi istikrar	57	71	50	53	107	61
3. Asayiş bakımından huzurlu ve güvenli bir ortam	39	49	39	41	78	45
4. Diğer unsurlar	3	4	6	6	9	5
TOPLAM	168		465		850	

*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı.

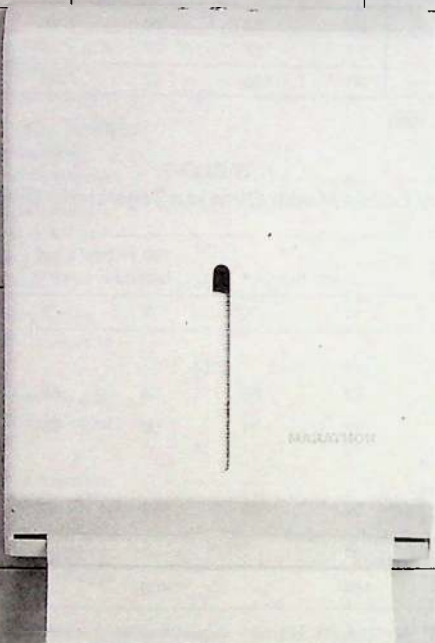
Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 8
Teşvik Uygulamalarında Bürokrasiden Memnunluk Derecesi

Bürokratik İşlemlerden Memnun musunuz?	500 Büyük		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	16	21	19	21	35	21
Hayır	61	79	71	79	132	79
TOPLAM	77	100	90	100	167	100

Kaynak: TOBB, 1990.

İşyeri... Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yapıtların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathon havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her harekette tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yalnız Marathon Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenserli ile Marathon Havlular elektrikli kurulma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağırlama sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathon İmizliğini kazandırmak için, Giyim Pazarlama Kurumları Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'den, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 82'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 69 72'den, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 54'den arayınız.

İPEKKAĞIT

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

DEVLET'in parasal yönden tükendiği, kamu gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı bir yılı geride bırakıyoruz. Faizlerin çok yüksek düzeylere çıkması ve döviz kurlarının patlaması ile karamsarlık ve belirsizlik ortamına giren Türk ekonomisi, 5 Nisan 1994 kararları sonucunda durgunluğa itilmiştir. Ancak, «hayat durmaz» felsefesinden hareketle gerek özel sektör gerek kamu sektörü sorunlara kendi yönlerinden çözüm arayışlarına girişmişlerdir. Ekonomik Denge Vergisi ve iç borçlanma uygulamaları ile kamu giderleri bir düzene sokulmuş, yükselen döviz kurları, ihracatımızın ithalatımızdan daha yüksek oranlarda artmasına yol açmıştır. Döviz rezervleri artmış, bu arada dış borçlanmaya gidilmeden 6.5 milyar dolar civarında dış borç ana para ve faizi ödenmiştir.

Özel kesimde ise, imalat sanayii üretiminde kapasite kullanma oranı geçen yılın Ekim ayına nazaran 1994 Ekim ayında % 4.2 gerilemiştir. Ancak, firmalar, piyasaların durgun ve alıcıların çekimser olmasına karşın, fiyat indirimleri ve çeşitli promosyon uygulamalarıyla stok birikimine meydan vermemektedirler.

Ekonominin önemli bir göstergesi, bilindiği gibi, GSMH'dir. Bu hususta Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin açıklaması 1 Aralık 1994'de kamuoyuna yansımıştır. 1994'ün ilk 9 ayını kapsayan bu açıklamaya göre, GSMH geçen yılın aynı dönemine nazaran, sabit fiyatlarla % 8.6 azalmıştır. Diğer taraftan, devletin tüketim harcamalarının bu dönemde % 0.5, özel sektörün ise % 5 gerilediği; yatırım harcamalarının kamuda % 38, özel sektörde % 5 azaldığı açıklanmıştır.

Açık veren bütçe, KİT'lerin mali yükleri, büyük iç ve dış borçlar ile özel kesime yüklenen mali külfetlerin getireceği görünüm bundan farklı olamazdı. 1995 yılı için yapılan bazı tahminler, ekonomik açıdan yeni yılın da durgun ve zor bir dönem olacağı şeklindedir. Doların 40 bin TL'yi geçeceği, faizlerin % 90'ın üzerine çıkacağı, yatırımların hareketsiz kalacağı bazı uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Mer-

kez Bankası döviz kurunu faiz operasyonları ile tutmaya – dolaylı da olsa – çalıştı-
ğından, kurun 1994 yılı sonunda IMF'e bildirilen «1 dolar = 38.000 TL»de kalması
olasıdır.

Yıl sonu itibariyle görünen manzara ve yeni yılın ilk ayları için yapılan tahmin-
ler yanında, 1994 yılının Kasım ayındaki başlıca ekonomik olaylar şöyle açıklanabi-
lir:

- Kasım ayı enflasyonu, DİE'nin rakamlarıyla, tüketici fiyatlarında % 8.1, top-
tan eşya fiyatlarında % 6.4 olmuştur. Kasım ayları itibariyle yıllık enflasyon, tüketici
fiyatlarında % 119.7, toptan eşya fiyatlarında % 137'dir. Bu durumun adı, durgun-
luk içinde enflasyondur.

- Türkiye'nin Avrupa Gümrük Birliği'ne katılması konusu, Kasım ayında ka-
muoyunda yoğun şekilde ele alınmıştır. 1 Ocak 1996'da kesinleşecek olan Güm-
rük Birliği'ne katılmamız ile ilgili anlaşmanın 19 Aralık 1994'de imzalanması bahis
konusudur. Bu konu ile ilgili gelişmelerin nasıl bir seyir izleyeceği merakla beklen-
mektedir.

- KİT'lerin ve bazı kamu kuruluşlarının özelleştirilmesiyle ilgili yasa tasarısı 24
Kasım 1994'de TBMM'nden geçerek kanunlaşmıştır. Bu kanunla Özelleştirme İda-
resi Başkanlığı ve Özelleştirme Yüksek Kurulu kurulmaktadır. Yasa, KİT'lerin satı-
şından elde edilecek gelirlerin Özelleştirme Fonu'nda toplanmasını ve bu fondan
bütçeye kaynak aktarılmamasını öngörmektedir. Yasa, özelleştirme kapsamında
olan KİT'lerin haczini önlemektedir. Özelleştirme yasası, hangi kuruluşların özel-
leştirme kapsamına gireceğine ve KİT'lerin satışı sonucunda tekel oluşmasının ön-
lenmesine ilişkin hükümlerin getirilmesini de öngörmektedir.

- 8 Kasım 1994 günü Paris'de yapılan Milletlerarası Ticaret Odası Konseyi
toplantısında, 1 Ocak 1995'den itibaren 2 yıl için Rahmi Koç başkanlığa seçilmiş-
tir. Bir Türk iş adamının böyle bir göreve seçilmiş olması, iş âlemi için olumlu ve
onur verici bir gelişmedir.

1994 Kasım ayındaki diğer başlıca ekonomik olaylar şunlardır:

Bankalarla İlgili Olaylar

- **Faizler:** İç borç geri ödemeleri dolayısıyla Hazine'nin iç borçlanma faizleri-
ni arttırması, mevduat faizlerine de yansımıştır. Birçok bankanın mevduat faizleri
1 – 16 puan arttırılmıştır. Bu artışın bir nedeni mevduatta azalma ve döviz tevdiatın-
daki artıştır. Halen döviz tevdiat hesapları toplamı, toplam TL mevduatını geçmiş
bulunmaktadır. 4 Kasım 1994 tarihi itibariyle toplam mevduatın 478,5 trilyon, top-
lam döviz tevdiatının da 574,5 trilyon TL olduğu görülmektedir.

- **Bankaların Kârı:** Hazine'nin 1994 yılının ilk yarısına ait yayınladığı banka bi-
lançoları, kamu bankalarının 20 trilyon TL'den fazla zarar ettiklerini ortaya koymak-

tadır. Buna karşılık özel bankaların kârlarını % 40, yabancı bankaların ise % 430 artırdıkları hesaplanmaktadır.

Dış Ticaret Olayları

1994 Eylül ayı dış ticaret rakamları DİE tarafından Kasım ayı ortalarında açıklanmıştır. Buna göre 1994 Ocak-Eylül döneminde ihracatımız 12 milyar 472 milyon dolara ulaşarak, 1993'ün aynı dönemine nazaran % 16.4 oranında artış göstermiştir. İthalat ise, 1994 Ocak-Eylül döneminde 16 milyar 265 milyar dolara düşerek, bir yıl öncesine göre % 23.1 oranında gerilemiştir.

Bu durumda dış ticaret açığımız % 63.7 oranında gerileyerek, 3 milyar 792 milyon dolara inmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı da, 1993'de % 50.6 iken 1994'de % 76.7'ye çıkmıştır.

Öte yandan halen hazırlanmakta olan 1995 İthalat Rejimi'nde, Avrupa Gümrük Birliği'ne girme ile ilgili bazı düzenlemeler yapıldığı, bu arada ithalatta koruma oranlarının indirileceği anlaşılmaktadır.

Mali Konular

● **İrsaliye-Fatura Uygulamasında Yeni Düzenleme:** 5 Aralık 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye Bakanlığı tebliği ile, mükelleflerin irsaliyeli fatura vermelerinin yanı sıra, fatura ve sevk irsaliyesinin ayrı ayrı kullanılmasına da imkân sağlanmıştır. İrsaliyeli fatura düzenlenmesi halinde ayrıca sevk irsaliyesi aranmayacaktır. Teslim edilen malın alıcı tarafından taşınması ve taşıtırılması halinde ise, sevk irsaliyesi alıcı tarafından düzenlenecektir. Aynı kuruluşun birden çok işyeri ve şubesi bulunması ve bunlar arasında mal sevkiyatının yapılması halinde de yalnızca sevk irsaliyesi yeterli olacaktır.

● **Vergi Usul Kanunu Tebliğlerine Açıklık Getirildi:** Birinci ve ikinci sınıf tacirler ile serbest meslek erbabinin borçları ve alacakları için düzenlenen bono, poliçe, çek ve benzeri kambiyo senetlerine ilişkin bilgileri kaydetmek üzere «Kambiyo

---

◆ Arı, öteki hayvanlardan daha iyidir; çalıştığı için değil, başkalarının yararına çalıştığı için.

St. Chrysostom

◆ İnsanların çoğunda adalet sevgisi, adaletsizlik korkusu yüzünden vardır.

La Rochefoucauld

◆ Şerefini bir yana bırakan bir devrim, bu duygunun egemen olduğu kaynaklarına ihanet etmiş olur.

Albert Camus

Senetleri Defteri» tutmak zorunlu hale getirilmiştir. Defter tutma mükellefiyeti, 1 Ocak 1995'den itibaren yürürlüğe girecektir. Kambyo Senetleri Defteri, tasdiki zorunlu defterlerdendir.

Zamlar Hızlanarak Devam Ediyor

Geride bıraktığımız 1994 yılının Kasım ayında ve Aralık ayının ilk günlerinde yine bazı önemli zamların yapıldığı gözlenmiştir. Bunların bir bölümünü aşağıda özetle belirtiyoruz.

- Şeker fiyatları 6 Kasım 1994'den itibaren % 20 oranında artırılmıştır.
- 14 Kasım 1994'den itibaren Demir-Çelik ürünleri fiyatlarına % 5 ile % 7 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- 15 Kasım 1994'de yeniden artırılan boru fiyatları, Eylül 1994'den bu yana beşinci defa zam görmüştür. Boru fiyatlarına son iki aydır yapılan zamların oranı % 103 ile % 118 arasında değişmektedir.
- Margarin ve ayçiçeği fiyatları, Kasım'ın ilk haftası içinde % 10 oranında zam görmüştür.
- 20 Kasım 1994'den itibaren Renault otomobillerinin fiyatları % 3 ile % 9 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- Petrol ürünlerine 25 Kasım 1994'den itibaren % 9.49 ile % 9.91 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır. Buna göre İstanbul'da akaryakıt fiyatları litre/TL olarak şöyledir: Süper benzin 20.270, normal benzin 18.770, gazyağı 15.930, motorin 13.460 ve kalorifer yakıtı 6940 TL.
- Yassı demir ve çelik mamulleri (soğuk ve sıcak rulo, levha) ile teneke üreten Erdemir ürünlerine 5 Aralık 1994 tarihinde % 25 oranında zam yapılmıştır.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul ● TELEFON : (0-212) 518 17 32 ● YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul ● AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir ● KDV DAHİL 1994 İÇİN YILLIK ABONE : 360.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 180.000 TL ● BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Kumkapı Şubesi 11720, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 ● DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıcı, Telefon: 512 60 43 ● BASKI : Kent Basımevi, Telefon: 528 08 15 ● CİLT : Dostlar Ciltvi, Telefon: 526 59 24 ● BASKI TARİHİ : 22 Aralık 1994 ● GENEL DAĞITIM: YAYSAT ●

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı : .....

Firma Adı : .....

Adres : .....

Posta Kodu : ..... Tel : .....

Abone olmak istiyorum.

Yeniden abone olmak istiyorum.

Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ» 1995 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

6 Aylık : 360.000.-TL

1 Yıllık : 720.000.-TL

YURT DIŞI

6 Aylık : 15 \$

1 Yıllık : 30 \$

Not: Öğrencilere % 50 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No. 256319

Akbank T.A.Ş.
Kumkapı Şubesi
Hesap No. 11720-0/DHN/01

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, «Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6/2; 34400 Sultanahmet-İSTANBUL» adresine gönderiniz.

vellerinin HDTM Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'ne verilmesi gerekiyor.»

«Ancak genelde, basın kuruluşlarının yepyeni firmalar kurarak başvuru yaptıkları dikkat çekiyor. Holdinglere bağlı farklı firmalar kurularak başvurunun yapılması, yeni yatırım olarak teşviklerin yüksek olmasını sağlıyor.»

«Teşvik belgesi'ni alan kuruluşun yararlandığı bazı olanaklar şöyle:

Yüzde yüz yatırım indirimi: Basın kuruluşunun 'nakit para' olarak koyduğu sermaye kadar olan gelirin vergilendirilmemesi.

Yüzde yüz gümrük muafiyeti: Yatırım için gerekli olan makine ve teçhizatın ithalinde gümrük harç ve vergilerinden muaf olmak.

Yüzde otuz faizle kredi kullanımı: Ticari bankaların piyasaya verdikleri kredi yüzde yüzlerin üzerinde olsa bile, basın - yayın kuruluşunun ticari bankalardan aldığı kredinin faizinin yüzde 30 olması sağlanıyor. Bu mekanizmanın işleminde, ticari bankalardan, gerçek faiz üzerinden alınan kredi ile yüzde 30 oranı arasındaki fark, hükümet tarafından bir fondan karşılanıyor. Yani halktan toplanan vergiler, basın - yayın kuruluşlarının ticari bankalardan aldıkları faizin karşılanması için de kullanılıyor.»

Basına sağlanan bir tür «gizli teşvik» ile ilgili Günaydın gazetesinde yer alan şu haber de ilginç bazı sonuçlar ortaya koyuyor. Günaydın gazetesinde 11 Mart 1993 tarihinde yayınlanan «İthal Kâğıtta Fon Düşürüldü, Ansiklopedici Basına 300 milyarlık kıyak» başlıklı haber şu şekildedir:

«Ansiklopedi veren büyük gazetelere hükümet tarafından yapılan fon 'kıyağı', yaklaşık 100 milyar liranın üstünde, diğer yayınlar da dikkate alındığında 300 milyar liraya varan bir yıllık avantaj getirdi. Devlet kuruluşu SEKA ürettiği kâğıtlara zam üstüne zam yaparken, hükümetin ise ithal gazete kâğıdından alınan fon miktarını neredeyse yarı yarıya azaltma ka-

rarı olarak, Sabah, Hürriyet ve Milliyet'e büyük 'kıyak' yapması dikkatleri çekti.»

«Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gazete kâğıdı ithalinden alınan fonu 90 dolardan 50 dolara indirecek kararını önümüzdeki günlerde açıklayacak. Avrupa Topluluğu dış ülkelerinden yapılan ithalatta geçerli olacak 40 dolarlık fon indirimi en çok Sabah, Hürriyet ve Milliyet'e yarıyor. Yüksek fon uygulaması genelde Türkiye'nin ithalat yaptığı Rusya, Romanya, Kanada, Brezilya, Güney Afrika, eski Doğu Avrupa ile İskandinav ülkelerine uygulanıyordu.»

«Üç büyük gazetenin başlattığı ansiklopedi savaşı'ndan sonra kâğıt ithalatında da büyük artış kaydedildi. 1991 - 1992 yıllarında 100 bin ton seviyelerindeki ithalat oranı için 1993 hedefi aşağı yukarı 200 bin ton. Yani yüzde 100'lük bir artış var. Ayrıca, üç büyük gazete artan tirajlarını karşılayabilmek için SEKA'nın yıllık 170 bin tonluk üretiminin tamamını kapatıyorlar.»

«Hükümet bu fon indirimiyle üç büyük gazeteye, yalnızca ithalat maliyetlerini düşürmekle kalmayıp, SEKA'nın da daha zor zam yapmasını sağlayarak bir başka 'kıyak' daha yaptı.»

«Gazete kâğıdındaki fon indirimi, ithal kâğıt kullanan gazetelerin kâğıt maliyetlerinde de yüzde 6 gibi kayda değer oranda bir düşüş sağlayacak. Maliyet yükü azalan gazetelerin zamlarını geciktirmesi bekleniyor.»

Medya'nın devletten teşvik elde etme gayretlerine ilişkin olarak ilginç bir olay da Sabah gazetesinin 14 Haziran 1994 tarihli baskısında Alpaslan Türkeş'in anıları içerisinde yer almıştır. Türkeş anılarında; Başbakan Adnan Menderes'in yargılanması sırasında Başbakanlık kasalarının açıldığı ve bu kasada yer alan örtülü ödenek defterinde bazı gazete ve gazetecilere dağıtılan paralar ile ilgili bilgilerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Türkeş'in anlattığına göre; «Bu paraların harcanma yeri-

ni açıklama zorunluluğu yoktu. Başbakan veya görevlendirdiği bir kişi, örtülü ödenekten yapılan harcamaları özel deftere kaydediyordu.» (Sabah, 14 Haziran 1994).

V – Çıkar Grupları, Lobcilik ve Teşvik Kollamacılık

Ülkemizde çıkar ve baskı gruplarının çeşitli yöntemlerle lobcilik yaparak devletten teşvik kollama gayreti içinde olduklarına ilişkin basında sıkça haberler yer almaktadır. Bu bölümde konumuz açısından önemli olan bazı lobcilik ve teşvik kollamacılık olaylarını özetlemeye çalışacağız.

1992 yılı içerisinde Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) arasında karşılıklı suçlamalara varan tartışmalarda basında yer alan şu haberleri yorumsuz aktarmak yararlı olacaktır.

TOBB Başkanı Yalım Erez, yaptığı açıklamalarda TÜSİAD'ı «bir menfaat grubu» olarak nitelemiştir. Erez'in basında yer alan ifadeleri şu şekildedir:

«Bu grup TÜSİAD'dır ve şimdi Ankara'da kamp kuruyor ve hükümete baskı yapmaya hazırlanıyor.» (Sabah, 16 Kasım 1992; Hürriyet, 16.11.1992).

Erez, daha sonra yaptığı bir açıklamada ise kurumlar vergisi istisna tabanının yükseltilmesini içeren tasarınnın ertelenmesi için başta TÜSİAD olmak üzere Ankara'da kulis yapanlar olduğunu belirtmiştir. Erez'in basında yer alan açıklamaları şöyledir:

«İçlerinde benim üyelerimin de bulundu-

ğu bir grup vergi vermemek için direnç gösteriyor... Şimdi Ankara'ya kamp kurarak istisna tabanının aynı kalmasını sağlamaya çalışıyorlar.» (Sabah, 17 Kasım 1992).

Devletten lobcilik yaparak çıkar sağlama faaliyetlerinde «gezgin» ve «kanun simsarı» adı verilen kişiler de önemli rol oynamaktadır. Basına da yansıyan bazı haberlerde politikacılar, bürokratlar, gazeteciler, öğretim üyeleri gibi bazı önemli makam ve mevkie sahip kişiler çıkar grupları adına lobcilik yapabiliyor.

1994 yılı içerisinde karşılıksız repo yaptığı gerekçesi ile zor duruma düşen AOG Türkinvest'in sahibi Nasrullah Ayan'ın gazeteci ve TV yorumcusu Meriç Köyatası'nı şirketin Yönetim Kurulu üyesi olarak atamasının altında Ankara'da devlet desteği sağlama niyetinin yattığı gazete haberlerinde yer almıştır. Bir gazetede çıkan şu haber konumuza bir örnek teşkil etmektedir:

«Gazetecilik ve TV yorumculuğu süresince Ankara'da yüksek mevki sahipleriyle kurduğu iyi ilişkileri sayesinde Meriç Köyatası'nın AOG'nin ne kadar sağlam, kârlı, borsa ve ekonomi için yararlı şirket olduğunu anlatacağı ve devlet desteği sağlayabileceği iddia ediliyor.» (Sabah, 29.4.1994).

Özel çıkar ve baskı gruplarının lobcilik faaliyetleri ile ilgili olarak ülkemizin ünlü tiyatro sanatçılarından Levent Kırca'nın Reuters Ajansı'na yaptığı şu esprili açıklamalar da önemli mesajlar vermektedir:

«Bu ülkede vergi yasaının çok iyi çıkmasına olanak yok. Vergi yasaının fakir fukaranın yararına çıkmasına olanak yok. Çünkü bu ülkede hükümetler nasıl kuruluyor, hükümetleri kimler destekliyor; sermaye çevresinin

TBMM'deki ağırlığının ne olduğunu biliyorsunuz. Bunun dışında birşeylerden bahsetmek artistik patinaj olur. Şöyle yapacağız, böyle yapacağız ile olmaz. Yani büyük holdinglerin, büyük şirketlerin aleyhine vergi yasaları oluşturulup çıkartılmaz.»

Ülkemizde her hükümet değişikliği ile vergi reformu ya da vergi ile ilgili yeni düzenlemeler gündeme geldiğinde çıkar ve baskı gruplarının lobicilik faaliyetleri de artmaktadır. «Vergi reformu yapacağım» sözünü veren partiler iş başına geldiklerinde maalesef bunda pek başarılı olamamaktadırlar.

1993 yılı içerisinde vergi reformu hazırlık çalışmaları ile ilgili olarak basında yer alan bazı ilginç lobicilik faaliyetlerini kısa başlıklarla özetlemek yararlı olacaktır.

28.12.1993 tarihli Hürriyet gazetesinde birinci sayfada «Vergi, Zengin Dediği Gibi Oldu» başlıklı haberde şu bilgilere yer verildi:

«Vergi adaleti yine başka bahara kaldı. Vergi yasası, Meclis'te kuşa çevrildi, Holdinglerin canını yakan maddeler teker teker ayıklandı. Büyük şirketlerin trilyonluk vergilerinden vazgeçildi. Büyük holdingler, en büyük kavgayı istisnaların azaltılmasına karşı çıkararak verdiler. Sonuçta, mevcut yatırımlara vergi istisnası konuldu, dış müteahhitlik kazançlarının vergilenmesi üç yıl ertelendi.»

«Hükümet, sözde faiz gelirine ek vergi koyacaktı. Bu ek vergi, bankaların ve büyük şirketlerin isteği ile 1997 yılına kadar ertelendi. Üstelik faizden kesilen yüzde 10'luk stopaj yarıya indirildi.»

SONUÇ

Bu araştırmada ülkemizdeki teşvik sistemi ve uygulamaları kısaca ele alınmış, daha sonra da teşvik kollama-

cılık faaliyetleri ile ilgili olarak bazı örnekler sunulmuştur. Şüphesiz bu araştırmanın amacı teşvik sistemini tamamen kötülemek değildir. Amacımız teşvik sisteminin kötüye kullanılabilmesini ortaya koymak ve iyi bir teşvik sistemi için önceden ilkelerin benimsenmesinin önemini vurgulamaktır. Ülkemizde özellikle 1980 sonrasında teşvik sistemi önemli ölçüde kötüye kullanılmış ve teşvik kollamacılık faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Ülkemizde en kısa zamanda teşvik mevzuatının yeniden düzenlenmesi gereklidir.

KAYNAKLAR

ÇARIKÇI, Emin; «Türkiye'de İhracatı Teşvik Politikası Uygulamaları ve Sonuçları», Dış Ticaret Durum Dergisi, Ocak 1991, s. 23-32.

ÇETİN, Bilal; «Soygun-Hayali İhracatın Boyutları», Ankara, Bilgi Yayınevi, 3. b., 1988.

ESİN, Arif; «Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri», İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Haziran 1991, s. 31-35.

KARAKOYUNCU, Erdoğan; «Türkiye'de Yatırımlara Tanınan Teşvikler ve Etkinliği», İstanbul, YASED Yayını, 1985.

TOBB; «Özel Kesim Yatırım İmkânları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği», Ankara, 1990.

TOGAN, Sübidey; «1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu», Ankara, 1993.

URAS, T. Güngör; «Ekonomide Özal'lı Yıllar 1980-1990», İstanbul, AFA Yayınları, 1993.

YÖRÜK, Sedat; «Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri», Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Özel Sayı, 1993, s. 87-104.

TURGUT, Hulûsi; «Türkeş'in Anıları, Fırtınalı Yıllar», Sabah Gazetesi (Dizi), 14.6.1994, s. 15.

TABLO 1
1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca Üretim ve Yatırım Teşvikleri

A. Yatırım Aşamasındaki Teşvikler

1. Gümrük muafiyeti (Yatırım malları ithalinde)
2. Düşük faizli iç ve dış yatırım kredisi
3. Çeşitli vergi, resim ve harçlarda istisna
4. Kaynak kullanımı destekleme primi
5. Dahilinden tedarik edilen yatırım malları üzerinden imalatçılara "Teşvik Primi"
6. Bina inşaat harcı istisnası
7. Katma Değer Vergisi ertelenmesi (istisna)
8. Döviz tahsisi
9. Finansal kiralama (Leasing)
10. Diğer teşvikler

B. İşletme Aşamasındaki Teşvikler

1. Yatırım indirimi istisnası
2. Finansman fonu istisnası
3. Düşük faizli kredi
4. Emlak Vergisi muafiyeti
5. Hızlandırılmış amortisman ve yeniden değerlendirme
6. Kullanılmış tesis ithali
7. İhracat taahhütlü orta ve uzun vadeli kredilerde vergi, resim harç istisnası

C. Hem Yatırım Hem de İşletme Aşamasında Uygulanan Teşvikler ile Özel Alanlara Teşvikler

1. Devletçe arazi tahsisi ve altyapı yatırımlarının üstlenilmesi (Turizm yatırımları)
2. Özel önem taşıyan sektörler ile kalkınmada öncelikli yörelerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim
3. Konut inşaatı ile kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda vergi, resim ve harç istisnası ve muafılığı
4. Ayni ve nakdl dış kredi kullanma imkânı
5. Turizm, ziraat ile ilgili yatırımlarda devlete ait fonlardan (Turizm Geliştirme Fonu) veya ihtisas bankasından düşük faizli kredi
6. Rıhtım resmi muafiyeti (8.6.1985 tarih ve 85/9569 sayılı Kararname gereğince)

TABLO 2
1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca İhracat Teşvikleri

A. Doğrudan Parasal Teşvikler

1. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
2. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
3. İhracatta Vergi İadesi (1.1.1989'da uygulamadan kaldırdıldı)

B. Finansal Teşvikler

1. Vergi ve Fon İstisna ve Muafiyetleri
  - 1.1. Gümrük muafiyetli ithalat için döviz tahsisi
  - 1.2. Geçici kabul rejimi ile mal ithali
  - 1.3. İhracat sayılan satış ve tesisler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler
  - 1.4. Konut fonu muafiyeti
  - 1.5. Kurumlar Vergisi istisnası
  - 1.6. KDV istisnası
  - 1.7. İhracat karşılığı dövizlerden mahsup
2. Türk Eximbank Kredileri ve Sigorta Programları
  - 2.1. Eximbank Kredileri
    - 2.1.1. Alıcı kredisi (ülke bazında)
    - 2.1.2. Satıcı kredisi (sevk öncesi dış yatırım kredisi)
    - 2.1.3. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri için reeskont kredisi
  - 2.2. Eximbank sigorta programları
    - 2.2.1. Kısa ve orta vadeli ihracat kredi sigortası
    - 2.2.2. Spesifik ihracat kredi sigortası
    - 2.2.3. Yurtdışı müteahhithlik hizmetleri kredi sigortası
  - 2.3. Eximbank garanti programları
3. Merkez Bankası Kaynaklı İhracat Kredileri
  - 3.1. İhracata Hazırlık Kredisi
  - 3.2. Tütün İhracatçılara Verilen Krediler
  - 3.3. İhracat Reeskont Kredisi
  - 3.4. Belgeli İhracat Kredisi
  - 3.5. Vesaik Mukabili Kredi
  - 3.6. Belgesiz İhracat Kredisi
4. İhracatı Teşvik Fonu Kredisi
5. Prefinansman
6. Enerji İndirimi ve Muafiyeti

C. İhracata İlişkin Diğer Yasal ve Kurumsal Teşvikler

1. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
2. İGEME
3. Kur Politikaları
4. Serbest Bölgeler
5. Uluslararası Sergi ve Fuarlara Katılım İndirimleri
6. ABD'ye Yönelik İhracatta Navlun İndirimi
7. Uzak Yol Navlun Primi

TABLO 3
Özel Sektörün Teşvik Edilmesini Arzuladığı Yatırım Alanları

Yatırım Alanı Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Dış pazarlarda rekabet olan yatırım	73	91	78	85	151	88
2. Üretim girdileri büyük ölçüde Türkiye'den temin edilebilecek yatırım	64	80	65	71	129	75
3. Yeni teknoloji üretecek yatırım	53	66	58	63	111	65
4. Çevre kirliliğini en aza indirebilecek yatırım	34	43	58	63	92	53
5. Üretimin en az belli bir kısmı ihracat şartına bağlı yatırım	41	51	34	37	75	44
6. Yabancı sermaye işbirliği ile yapılacak yatırım	33	41	240	43	73	42
7. Emek yoğun yatırım	24	20	34	37	58	34
8. TSE standartlarına uygun üretim yapacak yatırım	16	20	36	39	52	30
9. Organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırım	12	15	12	13	24	14
10. Ürünleri iç pazarlarda satılacak yatırım	12	15	12	13	24	14
11. Sermaye yoğun yatırım	12	15	11	12	23	13
12. Yabancı sermaye işbirliği ile yapılacak yurtdışı yatırım	9	11	8	9	17	10
13. Diğer tür yatırımlar	10	14	7	7	17	10
TOPLAM	400		469		869	

*N= 80, **N= 92, ***N= 172; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı; **** 13 seçenektan 5'inin tercih edilmesi istenmiş; 500 büyük firmanın tamamı, 100 ve fazla işçi istihdam eden firmaların ise tamamına yakın bir kısmı bu doğrultuda seçim yapmıştır.

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 4
Özel Sektörün Verilmesini İstediği Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Orta vadeli (3 – 6 yıl) veya düşük faizli yatırım kredisi	66	83	72	77	138	79
2. Dış pazarlarda dünya fiyatları ile rekabet edecek ölçüde girdi ithalatında gümrük fon indirimi	58	73	68	72	126	72
3. Üretime geçme aşamasında teşvik belgesi aranmaksızın ucuz işletme kredisi	44	55	57	61	101	58
4. Enerjide indirimli fiyat uygulaması	48	60	48	51	96	55
5. Kuruluş yeri, elekt., su ve yol gibi altyapı ihtiyaçları için düşük faizli yatırım kredisi	28	35	44	47	72	41
6. Bugünkü oranlardan daha yüksek kaynak kullanımı destek primi	33	41	29	31	62	36
7. Bugünkü oranlardan daha yüksek yatırım indirimi	33	41	33	24	56	32
8. Yabancı sermaye işbirliği ile yatırım indirimi	25	31	30	32	55	32
9. Ürünleri dış pazarlarda tanıtmaya desteği	12	15	34	36	46	26
10. İç ve dış pazarlar hakkında bilgi sağlama desteği	16	20	26	28	42	24
11. Uygun şartlarla iç ve dış pazar araştırma kredisi	12	15	24	26	36	21
12. Yabancı sermaye işbirliği ile yurt dışı yatırım kredisi	5	6	5	5	10	6
13. Diğer tür teşvikler	4	5	5	5	9	5
TOPLAM	385		465		850	

*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı; **** 13 seçenektan 5'inin tercih edilmesi istenmiş ve firmaların tamamına yakın bir kısmı bu doğrultuda seçim yapmıştır.

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 5
Kalkınmada Öncelikli Yörelere İçin İstenen Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. İş görenlerin kendileri ve aile fertleri için gerekli sosyal ve kültürel ortamın hazırlanması	53	66	51	54	104	60
2. Nitelikli eleman, vergi, muafiyeti tanınacak kalifiye işgücü temininde kolaylık sağlanması	45	56	52	55	97	56
3. Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 100 ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 50 yatırım indirimi	45	56	49	52	94	54
4. Altyapı, pazar, hammadde, taşıma gibi temel ihtiyaçların karşılanması	43	54	45	48	88	51
5. Elektrik, kömür, fuel-oil gibi temel mallarda indirimli fiyat uygulaması	41	51	36	38	77	44
6. Birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 75 ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelere için % 50 kaynak kullanımı destekleme primi	27	34	22	23	49	
7. Diğer faktörler	5	6	5	5	10	6
TOPLAM	259		260		519	
*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı.						
Kaynak: TOBB, 1990.						

◆ Biz rant kollama hakkında daha fazlasını bilmek zorundayız. Eğer yapabilirsek, umarız ki bu katkılar toplumumuzdaki rant kollama fırsatlarının artmasından çok azaltılmasına yönelik anayasal yeniliklere doğru kamu düşüncesini değiştirebilecektir.

James M. Buchanan

TABLO 6
Maddi Olmayan Teşviklere İlişkin Düşünceler

Önemli midir?	500 Büyük		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	66	83	70	76	136	78
Hayır	14	17	22	24	36	22
TOPLAM	80	100	92	100	172	100

Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 7
Arzu Edilen Maddi Olmayan Teşviklerin Dağılımı

Teşvik Seçenekleri****	500 Büyük*		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden**		Toplam***	
	N	%	N	%	N	%
1. Uzun dönemli ekonomik politik kararlar	69	86	64	68	133	76
2. Siyasi istikrar	57	71	50	53	107	61
3. Asayiş bakımından huzurlu ve güvenli bir ortam	39	49	39	41	78	45
4. Diğer unsurlar	3	4	6	6	9	5
TOPLAM	168		165		333	

*N= 80, **N= 94, ***N= 174; N1, N2, N3= seçenekleri tercih eden firma sayısı.

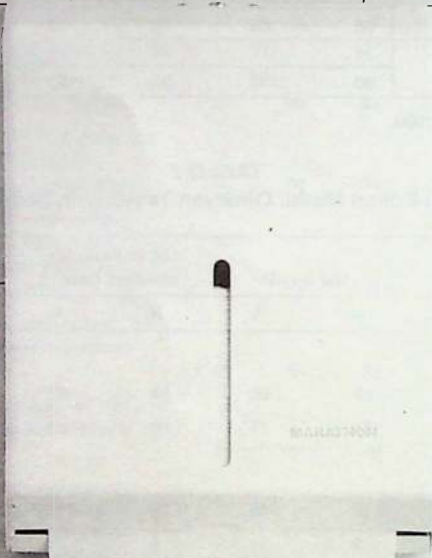
Kaynak: TOBB, 1990.

TABLO 8
Teşvik Uygulamalarında Bürokrasiden Memnunluk Derecesi

Bürokratik İşlemlerden Memnun musunuz?	500 Büyük		100 ve Fazla İşçi İstihdam Eden		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	16	21	19	21	35	21
Hayır	61	79	71	79	132	79
TOPLAM	77	100	90	100	167	100

Kaynak: TOBB, 1990.

İşyeri... Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathon havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yalnız Marathon Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenseri ile Marathon Havlular elektrikli kurutma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağartma sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathon temizliğini kazandırmak için. Girişim Pazarlama Kurumları Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'den, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 82'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 89 72'den, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 54'den arayınız.

İPEKKAÇIT

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

DEVLET'in parasal yönden tükendiği, kamu gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı bir yılı geride bırakıyoruz. Faizlerin çok yüksek düzeylere çıkması ve döviz kurlarının patlaması ile karamsarlık ve belirsizlik ortamına giren Türk ekonomisi, 5 Nisan 1994 kararları sonucunda durgunluğa itilmiştir. Ancak, «hayat durmaz» felsefesinden hareketle gerek özel sektör gerek kamu sektörü sorunlara kendi yönlerinden çözüm arayışlarına girişmişlerdir. Ekonomik Denge Vergisi ve iç borçlanma uygulamaları ile kamu giderleri bir düzene sokulmuş, yükselen döviz kurları, ihracatımızın ithalatımızdan daha yüksek oranlarda artmasına yol açmıştır. Döviz rezervleri artmış, bu arada dış borçlanmaya gidilmeden 6.5 milyar dolar civarında dış borç ana para ve faizi ödenmiştir.

Özel kesimde ise, imalat sanayii üretiminde kapasite kullanma oranı geçen yılın Ekim ayına nazaran 1994 Ekim ayında % 4.2 gerilemiştir. Ancak, firmalar, piyasaların durgun ve alıcıların çekimser olmasına karşın, fiyat indirimleri ve çeşitli promosyon uygulamalarıyla stok birikimine meydan vermemektedirler.

Ekonominin önemli bir göstergesi, bilindiği gibi, GSMH'dir. Bu hususta Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin açıklaması 1 Aralık 1994'de kamuoyuna yansımıştır. 1994'ün ilk 9 ayını kapsayan bu açıklamaya göre, GSMH geçen yılın aynı dönemine nazaran, sabit fiyatlarla % 8.6 azalmıştır. Diğer taraftan, devletin tüketim harcamalarının bu dönemde % 0.5, özel sektörün ise % 5 gerilediği; yatırım harcamalarının kamuda % 38, özel sektörde % 5 azaldığı açıklanmıştır.

Açık veren bütçe, KİT'lerin mali yükleri, büyük iç ve dış borçlar ile özel kesime yüklenen mali külfetlerin getireceği görünüm bundan farklı olamazdı. 1995 yılı için yapılan bazı tahminler, ekonomik açıdan yeni yılın da durgun ve zor bir dönem olacağı şeklindedir. Doların 40 bin TL'yi geçeceği, faizlerin % 90'ın üzerine çıkacağı, yatırımların hareketsiz kalacağı bazı uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Mer-

kez Bankası döviz kurunu faiz operasyonları ile tutmaya – dolaylı da olsa– çalıştı-ğından, kurun 1994 yılı sonunda IMF'e bildirilen «1 dolar = 38.000 TL»de kalması olasıdır.

Yıl sonu itibariyle görünen manzara ve yeni yılın ilk ayları için yapılan tahminler yanında, 1994 yılının Kasım ayındaki başlıca ekonomik olaylar şöyle açıklanabilir:

- Kasım ayı enflasyonu, DİE'nin rakamlarıyla, tüketici fiyatlarında % 8.1, toptan eşya fiyatlarında % 6.4 olmuştur. Kasım ayları itibariyle yıllık enflasyon, tüketici fiyatlarında % 119.7, toptan eşya fiyatlarında % 137'dir. Bu durumun adı, durgunluk içinde enflasyondur.

- Türkiye'nin Avrupa Gümrük Birliği'ne katılımı konusu, Kasım ayında kamuoyunda yoğun şekilde ele alınmıştır. 1 Ocak 1996'da kesinleşecek olan Gümrük Birliği'ne katılmamız ile ilgili anlaşmanın 19 Aralık 1994'de imzalanması bahis konusudur. Bu konu ile ilgili gelişmelerin nasıl bir seyir izleyeceği merakla beklenmektedir.

- KİT'lerin ve bazı kamu kuruluşlarının özelleştirilmesiyle ilgili yasa tasarısı 24 Kasım 1994'de TBMM'nden geçerek kanunlaşmıştır. Bu kanunla Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Yüksek Kurulu kurulmaktadır. Yasa, KİT'lerin satışından elde edilecek gelirlerin Özelleştirme Fonu'nda toplanmasını ve bu fondan bütçeye kaynak aktarılmamasını öngörmektedir. Yasa, özelleştirme kapsamında olan KİT'lerin haczini önlemektedir. Özelleştirme yasası, hangi kuruluşların özelleştirme kapsamına gireceğine ve KİT'lerin satışı sonucunda tekel oluşmasının önlenmesine ilişkin hükümlerin getirilmesini de öngörmektedir.

- 8 Kasım 1994 günü Paris'de yapılan Milletlerarası Ticaret Odası Konseyi toplantısında, 1 Ocak 1995'den itibaren 2 yıl için Rahmi Koç başkanlığa seçilmiştir. Bir Türk iş adamının böyle bir göreve seçilmiş olması, iş âlemi için olumlu ve onur verici bir gelişmedir.

1994 Kasım ayındaki diğer başlıca ekonomik olaylar şunlardır:

Bankalarla İlgili Olaylar

- **Faizler:** İç borç geri ödemeleri dolayısıyla Hazine'nin iç borçlanma faizlerini arttırması, mevduat faizlerine de yansımıştır. Birçok bankanın mevduat faizleri 1–16 puan arttırılmıştır. Bu artışın bir nedeni mevduatta azalma ve döviz tevdiatındaki artıştır. Halen döviz tevdiat hesapları toplamı, toplam TL mevduatını geçmiş bulunmaktadır. 4 Kasım 1994 tarihi itibariyle toplam mevduatın 478,5 trilyon, toplam döviz tevdiatının da 574,5 trilyon TL olduğu görülmektedir.

- **Bankaların Kârı:** Hazine'nin 1994 yılının ilk yarısına ait yayınladığı banka bilançoları, kamu bankalarının 20 trilyon TL'den fazla zarar ettiklerini ortaya koymak-

tadır. Buna karşılık özel bankaların kârlarını % 40, yabancı bankaların ise % 430 artırdıkları hesaplanmaktadır.

Dış Ticaret Olayları

1994 Eylül ayı dış ticaret rakamları DİE tarafından Kasım ayı ortalarında açıklanmıştır. Buna göre 1994 Ocak-Eylül döneminde ihracatımız 12 milyar 472 milyon dolara ulaşarak, 1993'ün aynı dönemine nazaran % 16.4 oranında artış göstermiştir. İthalat ise, 1994 Ocak-Eylül döneminde 16 milyar 265 milyar dolara düşerek, bir yıl öncesine göre % 23.1 oranında gerilemiştir.

Bu durumda dış ticaret açığımız % 63.7 oranında gerileyerek, 3 milyar 792 milyon dolara inmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı da, 1993'de % 50.6 iken 1994'de % 76.7'ye çıkmıştır.

Öte yandan halen hazırlanmakta olan 1995 İthalat Rejimi'nde, Avrupa Gümrük Birliği'ne girme ile ilgili bazı düzenlemeler yapıldığı, bu arada ithalatta koruma oranlarının indirileceği anlaşılmaktadır.

Mali Konular

● **İrsaliye-Fatura Uygulamasında Yeni Düzenleme:** 5 Aralık 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye Bakanlığı tebliği ile, mükelleflerin irsaliyeli fatura vermelerinin yanı sıra, fatura ve sevk irsaliyesinin ayrı ayrı kullanılmasına da imkân sağlanmıştır. İrsaliyeli fatura düzenlenmesi halinde ayrıca sevk irsaliyesi aranmayacaktır. Teslim edilen malın alıcı tarafından taşınması ve taşıtırılması halinde ise, sevk irsaliyesi alıcı tarafından düzenlenecektir. Aynı kuruluşun birden çok işyeri ve şubesi bulunması ve bunlar arasında mal sevkiyatının yapılması halinde de yalnızca sevk irsaliyesi yeterli olacaktır.

● **Vergi Usul Kanunu Tebliğlerine Açıklık Getirildi:** Birinci ve ikinci sınıf tacirler ile serbest meslek erbabının borçları ve alacakları için düzenlenen bono, poliçe, çek ve benzeri kambiyo senetlerine ilişkin bilgileri kaydetmek üzere «Kambiyo

---

◆ Arı, öteki hayvanlardan daha iyidir; çalıştığı için değil, başkalarının yararına çalıştığı için.

St. Chrysostom

◆ İnsanların çoğunda adalet sevgisi, adaletsizlik korkusu yüzünden vardır.

La Rochefoucauld

◆ Şerefini bir yana bırakan bir devrim, bu duygunun egemen olduğu kaynaklarına ihanet etmiş olur.

Albert Camus

Senetleri Defteri» tutmak zorunlu hale getirilmiştir. Defter tutma mükellefiyeti, 1 Ocak 1995'den itibaren yürürlüğe girecektir. Kambiyo Senetleri Defteri, tasdiki zorunlu defterlerdendir.

Zamlar Hızlanarak Devam Ediyor

Geride bıraktığımız 1994 yılının Kasım ayında ve Aralık ayının ilk günlerinde yine bazı önemli zamların yapıldığı gözlenmiştir. Bunların bir bölümünü aşağıda özetle belirtiyoruz.

- Şeker fiyatları 6 Kasım 1994'den itibaren % 20 oranında artırılmıştır.
- 14 Kasım 1994'den itibaren Demir-Çelik ürünleri fiyatlarına % 5 ile % 7 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- 15 Kasım 1994'de yeniden artırılan boru fiyatları, Eylül 1994'den bu yana beşinci defa zam görmüştür. Boru fiyatlarına son iki aydır yapılan zamların oranı % 103 ile % 118 arasında değişmektedir.
- Margarin ve ayçiçeği fiyatları, Kasım'ın ilk haftası içinde % 10 oranında zam görmüştür.
- 20 Kasım 1994'den itibaren Renault otomobillerinin fiyatları % 3 ile % 9 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- Petrol ürünlerine 25 Kasım 1994'den itibaren % 9.49 ile % 9.91 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır. Buna göre İstanbul'da akaryakıt fiyatları litre/TL olarak şöyledir: Süper benzin 20.270, normal benzin 18.770, gazyağı 15.930, motorin 13.460 ve kalorifer yakıtı 6940 TL.
- Yassı demir ve çelik mamulleri (soğuk ve sıcak rulo, levha) ile teneke üreten Erdemir ürünlerine 5 Aralık 1994 tarihinde % 25 oranında zam yapılmıştır.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul ● TELEFON : (0-212) 518 17 32 ● YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul ● AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir ● KDV DAHİL 1994 İÇİN YILLIK ABONE : 360.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 180.000 TL ● BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Kumkapı Şubesi 11720, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 ● DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 ● BASKI : Kent Basımevi, Telefon: 528 08 15 ● ÇİLT : Dostlar Çiltevi, Telefon: 526 59 24 ● BASKI TARİHİ : 22 Aralık 1994 ● GENEL DAĞITIM: YAYSAT ●

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı : .....

Firma Adı : .....

Adres : .....

Posta Kodu : ..... Tel : .....

Abone olmak istiyorum.

Yeniden abone olmak istiyorum.

Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ» 1995 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

6 Aylık : 360.000.-TL

1 Yıllık : 720.000.-TL

YURT DIŞI

6 Aylık : 15 \$

1 Yıllık : 30 \$

Not: Öğrencilere % 50 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No. 256319

Akbank T.A.Ş.
Kumkapı Şubesi
Hesap No. 11720-0/DHN/01

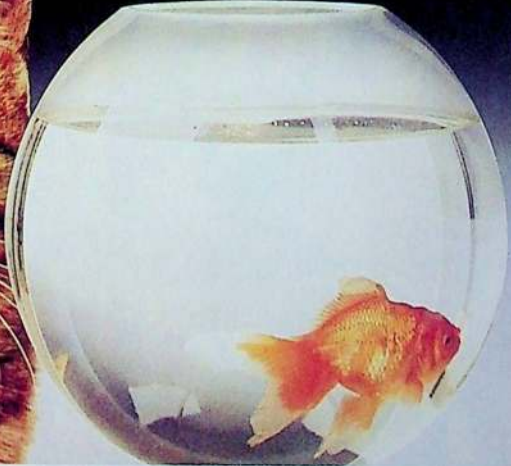
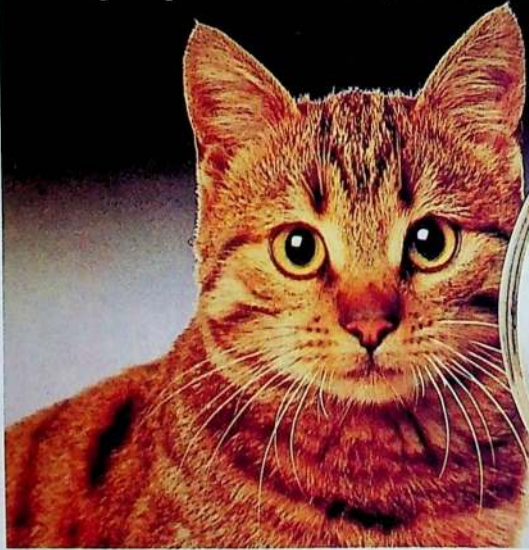
Yapı Kredi Bankası
Çemberitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız mabuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, «Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL» adresine gönderiniz.

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

► Tüm Konut Sigortası ► Tüm İşyeri Sigortası ► Tüm Taşınan Para Sigortası ► Emniyetli Su tesisatı Sigortası
► Otel Sigortası ► Kar Kaybı Sigortası ► Kira Kaybı Sigortası ► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter Sigortası
► Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurtdışı Kasko Sigortası ► Tekne sigortası ► Yalı sigortası ► Tekne ve Yalı İnşaat Sigortası ► Marina Sigortası ► Nakliyat Sigortası
► Taşınan Yüklü Sigortası ► Başpı Sigortası ► Mali Sorumluluk Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► Ferdi Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası ► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası

► Makina Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz Sigortası
► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası ► Yarımlanmaz Sigortası ► Kred Hayat Sigortası ► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kümes Hayvanları Sigortası
► B. Baş Hayvan Sigortası ► Kültür Balıkçılığı Sigortası

OYAK SİGORTA

Meclisi Mebusan Cad. Oyak İş Hanı No: 81 Salıpazarı - İST.
Tel: (212) 251 98 04 (8 hat) Ankara: (312) 418 03 35 - 418 03 36
İzmir: (232) 463 38 96 - 422 67 86 Adana: (322) 457 19 65 - 457 22 62
Oyak Sigorta bir Oyak Yardımlama Kurumu ve Emek Bankası kuruluğudur

RENAULT 9 FAIRWAY

**Keyifli ve renkli bir dünya... Hani şu, bir an için bile
olsa kendinizi duyguların akışına bırakıp ulaşmak
istediğiniz dünya... Bir güvercinin kanadına tutunup
uçup gitmek istediğiniz dünya...**

Şimdi Fairway'le o dünyaya çok yakınsınız...

- 1600 cc motor hacmi ● Aerodinamik yapılı ön panjur ● Ön ve arkada kasa renginde, darbe emici özellikli ve spoiler'lı aerodinamik geniş tamponlar
- Merkezi kilit, renkli camlar, elektrikle kumandalı ön camlar
- Kasa rengi aerodinamik arka rüzgarlık.

BİLGİ
RENAULT-MAİS
(212) 293 26 26

Renault 9 Fairway ile ilgili
daha ayrıntılı bilgi almak için
BİLGİ RENAULT-MAİS'i arayın,
sırasıyla 1-1-1-4 no'lu tuşlara basın.

 EMNİYET KEMERİNİZİ BAĞLAYIN
YAŞAMA BAĞLAYIN...

RENAULT
YAŞANACAK
OTOMOBİLLER